D.7

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ISSN 1303 - 295X

Yıl : 2010, Sayı : 33, Erzurum

MAKALELER

الحياة المصرية فى العصر العثماني
(شبهات وردود)
İyd Fethi ABDULLATİF

Bâbertî'nin Bütüncül İnsan Anlayışının Modern Dünyadaki Yeri ve Önemi
Tuncay İMAMOĞLU - Ruhattin YAZOĞLU

İslâm'da Evlilik ve Eş Seçiminde Dindarlığın Tercih Edilmesi
Nihat YATKIN

Engels'in Materyalizmi ve Din Eleştirisi
Hüsnü AYDENİZ

İslâm'ın İlk Dönemindeki Uygulamalar Ekseninde Kamusal Bir Gelir Olarak Zekât
Emrullah DUMLU

Dinî Tecrübenin Nesneliği Üzerine
Hakan HEMŞİNLİ

İslâm Muhakeme Hukukunda İz Bilimi (Kriminalistik) ve Adli Tıp Çalışmalarını Anımsatan Bazı Uygulamalar
M. Fatih TURAN

Harfî ve Tefsirî Tercümenin İşlevselliği ve Aktüel Değeri
Abdülcelil BİLGİN

Türk Din Psikologları (1949-2010) Üzerine Biyografik Bir Araştırma - I
Mustafa KOÇ

ÇEVİRİLER

'Antere
R. BLACHRE
Çeviren: Süleyman TÜLÜCÜ

Plotinus ve İbni Sina'nın Felsefi Sistemlerinde Sudur Nazariyesi
Çeviren: Osman ELMALI - H. Ömer ÖZDEN

D.7

ISSN: 1303 – 295X

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ
Atatürk University Review of The Faculty of Divinity

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ HAKEMLİ BİR DERGİDİR

Yıl / Year: 2010 Sayı / Issue: 33

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi-25240 / Erzurum
Tel: 0 442 236 09 51- Fax: 0442 236 09 53
e-mail: erilfak@atauni.edu.tr

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ
Atatürk University
Review of The Faculty of Divinity
Yıl / Year: 2010 Sayı / Issue: 33
ISSN: 1303 – 295X

YAYIN SAHİBİ / PUBLISHER

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Adına / On the Behalf of the Faculty of Divinity of Ataturk University
Prof. Dr. Nasrullah HACIMÜFTÜOĞLU (Dekan / Dean)

EDİTÖR / EDITOR
Prof. Dr. Selçuk COŞKUN

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD
Prof. Dr. Davut YAYLALI (Başkan/Chief)
Prof. Dr. Nasrullah HACIMÜFTÜOĞLU
Prof. Dr. Selçuk COŞKUN
Yrd. Doç. Dr. Arif ULU
Arş. Gör. Abdulvahap ÖZSOY

DİZGİ VE TASARIM / DESIGN
Yrd. Doç. Dr. Arif ULU
Arş. Gör. Abdulvahap ÖZSOY

KAPAK / COVER DESIGN
Güven Matbaası / Erzurum
BASKI / PRINT
Yılmaz GÜZELBOYACI
Hikmet ÖZDEMİR

Baskı Tarihi / Publication Date: Haziran / June 2010

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

MAKALELER / ARTICLES

الحياة المصرية فى العصر العثماني

(شبهات وردود)

(The Life Style of Egyptians in the Ottoman Era

(Suspicions and Replies))
Iyd Fethi ABDULLATİF
♦ 1-34

BÂBERTÎ'NİN BÜTÜNCÜL İNSAN ANLAYIŞININ

MODERN DÜNYADAKİ YERİ VE ÖNEMİ

(*The Place and Importance of the Understanding*

of Wholly Human Being of Baberti in the Modern World)
Tuncay İMAMOĞLU - Ruhattin YAZOĞLU
♦ 35-45

İSLÂM'DA EVLİLİK VE EŞ SEÇİMİNDE

DİNDARLIĞIN TERCİH EDİLMESİ

(Marriage at Islam and Preference of the Religiosity

in the Selection of Partners)
Nihat YATKIN
♦ 47-61

ENGELS'İN MATERYALİZMİ VE DİN ELEŞTİRİSİ

(Engels' Materialism and His Criticism towards Religion)
Hüsnü AYDENİZ
♦ 63-89

İSLAM'IN İLK DÖNEMLERİNDEKİ

UYGULAMALAR EKSENİNDE

KAMUSAL BİR GELİR OLARAK ZEKÂT

(In the Axis of the Applications in the Early Periods of Islam

Zakah as a Public Income)
Emrullah DUMLU
♦ 91-116

DİNÎ TECRÜBENİN NESNELLİĞİ ÜZERİNE

(On the Objectivity of Religious Experience)

Hakan HEMŞİNLİ

♦ **117-142**

İSLAM MUHAKEME HUKUKUNDA

İZ BİLİMİ (KRİMİNALİSTİK) VE ADLİ TIP ÇALIŞMALARINI

ANIMSATAN BAZI UYGULAMALAR

(Some Applications Reminding Criminology and

Forensic Studies in Islamic Discretion Law)

M. Fatih TURAN

♦ **143-167**

HARFÎ VE TEFSİRÎ TERCÜMENİN

İŞLEVSELLİĞİ VE AKTÜEL DEĞERİ

(The Functionality of Literal and

Interpretive Translations of Quran and Their Actual Value)

Abdülcelil BİLGİN

♦ **169-184**

TÜRK DİN PSİKOLOGLARI (1949 – 2010) ÜZERİNE

BİYOGRAFİK BİR ARAŞTIRMA - I

(A Biographical Study on Turkish Psychologists of Religion

(1949 – 2010) – I)

Mustafa KOÇ

♦ **185-208**

ÇEVİRİLER / TRANSLATIONS

'ANTERE

R. BLACHÈRE

Çeviren: Süleyman TÜLÜCÜ

♦ **209-217**

PLOTINUS VE İBNİ SİNA'NIN FELSEFİ SİSTEMLERİNDE

SUDUR NAZARİYESİ

Çeviren: Osman ELMALI – H. Ömer ÖZDEN

♦ **219-225**

Dergi Yayım İlkeleri

♦ **227-228**

HAKEM KURULU / EDITORIAL BOARD*

Prof.Dr.	Abdulhamit TÜFEKÇİOĞLU	Yüzüncü Yıl Univ.	Fen-Edeb. Fak.	Van
Prof.Dr.	Abdullah AYDINLI	Sakarya Univ.	İlahiyat Fak.	Sakarya
Prof.Dr.	Abdullah KAHRAMAN	Cumhuriyet Univ.	İlahiyat Fak.	Sivas
Prof.Dr.	Ahmet Ali BAYHAN	Atatürk Üniv.	Edebiyat Fak.	Erzurum
Prof.Dr.	Ahmet ÇELİK	Atatürk Üniv.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Prof.Dr.	Ahmet ÖNKAL	Selçuk Üniv.	İlahiyat Fak.	Konya
Prof.Dr.	Ahmet Saim KILAVUZ	Uludağ Univ.	İlahiyat Fak.	Bursa
Prof.Dr.	Ali EROĞLU	Atatürk Üniv.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Prof.Dr.	Ali Rafet OZKAN	Atatürk Univ.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Prof.Dr.	Arif YILDIRIM	Atatürk Univ.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Prof.Dr.	Bahattin KOK	Atatürk Univ.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Prof.Dr.	Beşir GÖZÜBENLİ	Atatürk Üniv.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Prof.Dr.	Celal KIRCA	Erciyes Univ.	İlahiyat Fak.	Kayseri
Prof.Dr.	Davut YAYLALI	Atatürk Univ.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Prof.Dr.	Enbiya YILDIRIM	Cumhuriyet Üniv.	İlahiyat Fak.	Sivas
Prof.Dr.	Faruk KARACA	Atatürk Üniv.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Prof.Dr.	Fevzi GÜNÜÇ	Selçuk Üniv.	Güzel San. Fak.	Konya
Prof.Dr.	H.İbrahim ACAR	Atatürk Univ.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Prof.Dr.	H.Ömer ÖZDEN	Atatürk Univ.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Prof Dr.	Hamza AKTAN	Atatürk Üniv.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Prof.Dr.	Hayri KIRBAŞOĞLU	Ankara Univ.	İlahiyat Fakültesi	Ankara
Prof.Dr.	Hüseyin ELMALI	Dokuz Eylül Univ.	İlahiyat Fak.	İzmir
Prof.Dr.	İ. Hakkı AYDIN	Atatürk Üniv.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Prof.Dr	İbrahim BAYRAKTAR	Atatürk Univ.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Prof.Dr.	İbrahim YILMAZ	Atatürk Univ.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Prof.Dr.	Kemal SOZEN	S. Demirel Üniv.	İlahiyat Fak.	Isparta
Prof.Dr.	Kenan DEMİRAYAK	Atatürk Univ.	Edebiyat Fak.	Erzurum
Prof Dr.	Lütfullah CEBECİ	Atatürk Univ.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Prof.Dr.	M. Kazım YILMAZ	Harran Üniv.	İlahiyat Fak.	Şanlıurfa
Prof.Dr.	M. Zeki İŞCAN	Atatürk Univ.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Prof.Dr.	M. Hanefi PALABIYIK	Atatürk Üniv.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Prof.Dr.	Mehmet OKUYAN	Ondokuz Mayıs Üniv	İlahiyat Fak	Samsun
Prof.Dr.	Mevlüt OZLER	Atatürk Üniv.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Prof.Dr.	Muhammet ÇELİK	Dicle Üniv.	İlahiyat Fak.	Diyarbakır
Prof.Dr.	Mustafa AĞIRMAN	Atatürk Univ.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Prof.Dr.	Mustafa BAKTIR	Atatürk Univ.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Prof.Dr.	Mustafa ERDEM	Ankara Univ.	İlahiyat Fak.	Ankara
Prof.Dr.	Mustafa USTA	Marmara Univ.	İlahiyat Fak.	İstanbul
Prof.Dr.	Naci Sami OKCU	Atatürk Univ.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Prof.Dr.	Nasrullah HACIMÜFTÜOĞLU	Atatürk Üniv.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Prof.Dr.	Necati KARA	Yüzüncü Yıl Üniv.	İlahiyat Fak.	Van

* Dergimize verilen yazılar, üniversitelerin çeşitli birimlerinde görev yapıp adları yukarıda geçen değerli bilim adamlarımıza, Bilim dalına göre tetkik ettirilerek yayım kurulunun onayıyla bastırılmaktadır. Hakem Kurulu'nun oluşturulmasında öğretim üyeleri arasında herhangi bir ayrım yapılmamakta, ihtiyaca göre temas kurulabilenlerden kabul edenler bu kurula alınmaktadır. Böylece dergimiz hem **hakemli** nitelik kazanmakta, hem de bu sayede farklı akademik birimler ve üniversiteler arasında bilimsel temelli bir iletişim zemini hazırlanmaktadır. Hakem Kuruluna, yayımlanacak makalelerin karakteristiğine göre ekleme yapılabilmektedir.

Prof.Dr.	Nevzat HAFIZ YANIK	Atatürk Üniv.	Edebiyat Fak.	Erzurum
Prof.Dr.	Niyazi USTA	Ondokuz Mayıs Univ.	Fen-Edeb. Fak.	Samsun
Prof.Dr.	Nurullah ALTAŞ	Atatürk Univ.	Eğitim Fak.	Erzurum
Prof.Dr.	Orhan ATALAY	Atatürk Univ.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Prof.Dr.	Osman TURER	Kilis 7 Aralık Univ.	Eğitim Fak.	Kilis
Prof.Dr.	Omer AYDIN	İstanbul Üniv.	İlahiyat Fak.	İstanbul
Prof.Dr.	S.Kemal SANDIKÇI	Rize Univ.	İlahiyat Fak.	Rize
Prof.Dr.	Sadık KILIÇ	Atatürk Univ.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Prof.Dr.	Sadi ÇÖĞENLİ	Atatürk Univ.	Edebiyat Fak.	Erzurum
Prof.Dr.	Sayın DALKIRAN	Atatürk Univ.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Prof.Dr.	Selçuk COŞKUN	Atatürk Üniv.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Prof.Dr.	Süleyman TÜLÜCÜ	Atatürk Üniv.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Prof.Dr.	Şamil DAĞCI	Ankara Univ.	İlahiyat Fak.	Ankara
Prof.Dr.	Şehmus DEMİR	Atatürk Üniv.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Prof.Dr.	Vahdettin BAŞÇI	Atatürk Üniv.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Prof.Dr.	Veysel GÜLLÜCE	Atatürk Univ.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Prof.Dr.	Yusuf Ziya KESKİN	Harran Univ.	İlahiyat Fak.	Şanlıurfa
Doç.Dr.	Abbas ÇELİK	Atatürk Üniv.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Doç.Dr.	Abdulkadir YILMAZ	Atatürk Univ.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Doç.Dr.	Abdulmecit OKÇU	Atatürk Univ.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Doç.Dr.	Ahmet ALBAYRAK	Rize Univ.	İlahiyat Fak.	Rize
Doç.Dr.	Bozkurt KOÇ	Ondokuz Mayıs Univ	Fen-Edeb.Fak.	Samsun
Doç.Dr.	Cengiz GÜNDOĞDU	Atatürk Üniv.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Doç.Dr.	Erdoğan ERBAY	Atatürk Univ.	Edebiyat Fak.	Erzurum
Doç.Dr.	Eyüp BEKİRYAZICI	Atatürk Üniv.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Doç.Dr.	Fazlı POLAT	Atatürk Univ.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Doç.Dr.	Hüseyin GÜLLÜCE	Atatürk Univ.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Doç.Dr.	Hüseyin YILMAZ	Cumhuriyet Univ.	İlahiyat Fak.	Sivas
Doç.Dr.	Kemal POLAT	Atatürk Üniv.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Doç.Dr.	M. Kazım ARICAN	Cumhuriyet Univ.	İlahiyat Fak.	Sivas
Doç.Dr.	Mehmet DAĞ	Atatürk Üniv.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Doç.Dr.	Murtaza KÖSE	Atatürk Univ.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Doç.Dr.	Musa BİLGİZ	Atatürk Üniv.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Doç.Dr.	Necdet ÇAĞIL	Atatürk Üniv.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Doç.Dr.	Nevzat TARTI	Yüzüncü Yıl. Univ.	İlahiyat Fak.	Van
Doç.Dr.	Nihat YATKIN	Atatürk Univ.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Doç.Dr.	Nurettin CEVİZ	Gazi Univ.	Eğitim Fak.	Ankara
Doç.Dr.	Osman ELMALI	Atatürk Üniv.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Doç.Dr.	Omer Faruk TEBER	18 Mart Univ.	İlahiyat Fak.	Çanakkale
Doç.Dr.	Ruhattin YAZOĞLU	Atatürk Univ.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Doç.Dr.	Sabri ERTURHAN	Cumhuriyet Univ.	İlahiyat Fak.	Sivas
Doç Dr.	Sebahattin ÇEVİKBAŞ	Atatürk Üniv.	Edebiyat Fak.	Erzurum
Doç.Dr.	Seyfullah KARA	Karabük Univ.	Fen-Edeb.Fak.	Karabük
Doç.Dr.	Sinan OGE	Atatürk Univ.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Doç.Dr.	Tuncay İMAMOĞLU	Atatürk Univ.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Doç.Dr.	Yusuf SANCAK	Atatürk Univ.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Doç.Dr.	Yusuf SANCAK	Atatürk Üniv.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Doç.Dr.	Zeki YILDIRIM	Atatürk Univ.	İlahiyat Fak.	Erzurum
Yrd.Doç.Dr	Tacettin ŞİMŞEK	Atatürk Univ.	Eğitim Fak.	Erzurum

Atatürk Üniversitesi Ilahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:33, Erzurum 2010

İSLAM MUHAKEME HUKUKUNDA İZ BİLİMİ (KRİMİNALİSTİK) VE ADLİ TIP ÇALIŞMALARINI ANIMSATAN BAZI UYGULAMALAR

M. Fatih TURAN*

ÖZET

Günümüzde iz bilimi ve adli tıp vasıtasıyla elde edilen veriler, maddi hakikati ortaya çıkarmada ve nizalara son vermede muhakeme hukukunun vazgeçilmez unsurları olmuştur.

Hakkı ispat eden, olayla ilgisi olup, olayı yansıtan, akla uygun her türlü araç ve vasıtanın delil olarak değerlendirildiği İslâm Hukuku, kriminalistik ilminin daha ortaya çıkmadığı, tıp ilminin bugünkü seviyede gelişmediği bir dönemde ortaya çıkmıştır. Ancak İslâm Muhakeme Hukukunda günümüz kriminal ve adli tıp çalışmalarını anımsatan bazı uygulamalar ile davaların çözümlenmesine çalışıldığı görülmektedir. Kaynaklardaki bilgilerden, gerek Hz. Peygamber (s.a.v)'in, gerekse Hulefâ-i Râşidîn'in ve bazı kadıların muhakeme esnasında günümüz kriminalistik ve adlî tıp çalışmalarına benzer bir takım metotları denediği anlaşılmaktadır. Fıkıhta da muhakeme esnasında bu tarz metotlarla hüküm vermenin mümkün olup olmadığı tartışılmış, karşı görüşte olan İslam âlimleri, bu tür metotların şüphe ve hatadan arî olmadığı şeklinde endişelerini dile getirmişlerdir.

İslam Hukuku kaynaklarındaki günümüz iz bilimi ve adli tıp uygulamalarını anımsatan örneklerin basit olduğu görünse de, o günün imkânlarıyla olayın çözümlenmeye çalışılması, iz bilimi ve adli tıpa gösterilecek önemi yansıtabilecek niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: *Hukuk, Delil, Nesep, İz Bilimi, Adli Tıp*

ABSTRACT

Some Applications Reminding Criminology and Forensic Studies in Islamic Discretion Law

Today data obtained from criminology and forensic medicine have become indispensable elements of discretion law in discovering the material reality and putting an end to disputes.

Islamic Law which proves right. evaluates every kind of means and tools pertinent to mind, related to the incident and reflecting incident as proof has appeared in a period in which criminology has not been discovered and medicine has

* Arş. Gör. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, e-posta:turanmfatih@hotmail.com

not reached its current level. However, it has been seen that the cases were solved through some applications reminding current criminal and forensic medicine in Islamic discretion law. From the information given in sources, it has been understood that both Prophet Mohammed and 'Khulafa al-Rashidun' beside some judges has tried some methods similar to the current criminalistics and forensic investigations during the judgement process. It has been argued whether it was possible to deem through such methods during judgment in canon law, but the Islamic scholars who were in opposition with this idea have expressed their doubts that such methods are not free of doubts and mistakes.

Although the examples are simple, reminding the applications of criminological and forensic investigations in Islamic Law sources, the attempts made to solve the incident with the facilities of those times have been in the quality reflecting the importance that could be shown to criminology and forensic medicine.

Key Words: *Law, Evidence, Pedigree, Criminology, Forensic Medicine*

1.Giriş

Muhakeme hukukunun amacı, ceza davalarında topluma ve sanığa zarar vermeden suçluyu ortaya çıkarmak, hukuk davalarında nizalı taraflara haklarını vermektir. Bu amaca ulaşmak, çoğunlukla ispat faaliyeti ile gerçekleşebilmektedir.

İnsanlığın ilk dönemlerinden itibaren suçluların cezalandırılması ve insanlar arasındaki anlaşmazlıkların giderilmesi için deliller getirme ve ispat faaliyeti her dönem vuku bulmuştur. Henüz devlet teşkilatının bulunmadığı, insanların aile ve kabile şeklinde yaşadığı ilk çağlarda öç alma usulü geçerli olduğundan, insanlar şüphelendikleri kimsenin suçu işleyip işlemediğinin tespitini kendi keyfilerine göre yaparlardı. Hâkimlik müessesesinin ortaya çıktığı dönemde ise hâkimler, kendilerinin şahsi kudret ve faaliyetleriyle suçluyu ortaya çıkarabileceklerinden şüphe duyduklarından, kendi dini telakkileriyle zanlıyı kaynar suya veya soğuk suya batırır ya da üzerine kızgın demir dokundurur, eğer zanlı bunlara tahammül edebiliyorsa, Allah'ın onu koruduğu ve bu yüzden suçsuz olduğuna, eğer tahammül edemezse suçlu olduğuna hükmederlerdi. Eğer bu muamele neticesinde zanlı ölürse yine suçlu sayılıp, cesedi asılırdı. Gerek doğu da gerekse Avrupa da bu usulün uzun zaman kullanıldığı hukuk kaynaklarında belirtilmektedir.[1]

---

[1] Taner, Tahir, *Ceza Muhakemeleri Usulü*, Duygu Matbaası, İstanbul, 1950, s.159; Kunter, Nurullah-Yenisey, Feridun- Nuhoğlu, Ayşe, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, Beta Yay., İstanbul, 2007, s. 577

Zamanla hukuk kurallarının tatbik edilmeye başlanılması ile birlikte, kanun her fiilin ne gibi delillerle ispat edilmesi gerekeceğini, yani delillerin kıymetini önceden takdir etti. Bu dönemde, eğer bir davada kanunun gösterdiği deliller bulunursa, hâkimin takdiri farklı bile olsa, o delillere istinaden zanlının cezalandırılmasına, anlaşmazlıkların çözümüne gidilirdi. Kanunun gösterdiği şekilde delil bulunmadığı takdirde ise, hâkimin kanaati başka olsa bile beraat kararı verilmesi gerekirdi. Bu safhada ikrar, delillerin en önemli ve kuvvetlisi sayılmakta idi. Bu sebeple ikrarı elde etmek için zanlıya en feci işkenceler tatbik edilebilirdi.[2]

Hammurabî, Asurlular[3], İbraniler ve Yunanlılar dönemlerinde, hâkimin şahitlik ve yemin gibi deliller dışında hüküm vermesi söz konusu değildi. Hâkim herhangi bir takdir yetkisine sahip olmayıp, ancak mevcut deliller ile karar verebilmekteydi.[4] Fakat zamanla belli hususların kanunlarda gösterilen belli delillerle ve hâkimi bağlayacak şekilde ispat edilmesinin tam hakikate varmayı mümkün kılmadığı görüldü.[5] Her ne kadar Roma Hukukunun bir döneminde geçerli olmuşsa da,[6] batıda tam anlamda ancak 19. yüzyılda ikrar ve şahitliğin dışındaki delillerin de muhakeme sürecine katılımı gerçekleşmeye başladı. Artık ceza davalarında maddi hakikatin ortaya çıkarılabilmesi için, hâkimde kanaat husule getirecek her nevi delilin değerlendirilmesi ve bunlardan faydalanılması kabul edilmeye başlandı.[7] Hukuk davalarında ise kanunda gösterilen delillerin varlığı durumunda hâkimin bunlarla hüküm vermesi zorunluluğu konuldu. Eğer bu deliller yoksa diğer delillerden faydalanabileceği belirtildi.[8]

Özellikle modern tıbbî gelişmeler ve iz biliminin (kriminalistik) kurulması ile birlikte bilimsel delil anlayışı hâkim olmaya başladı ve teknolojik gelişmelerin sağladığı imkânlar ile yapılan fenni tetkikler neticesinde elde edilen sonuçlar, yüzyıllardır hukuk sistemlerinde en kuvvetli delil sayılan ikrar ve şahitlikten dahi daha

---

2 Taner, *a.g.e.*, s.160.

3 Okandan, Recai G., *Umumi Hukuk Tarihi Dersleri*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1951, s. 150, 167.

4 Umur, Ziya, *Roma Hukuku*, Beta Yay., İstanbul, 1987, s. 242; Okandan, *a.g.e.*, s. 302.

5 Kunter, Nurullah, Ceza Muhakemesi Hukuku, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul, 1978, s. 415, 416.

6 Karadeniz, Özcan, *Roma Hukuku*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1977, s.322. Umur, *a.g.e.*, s. 242; Okandan, *a.g.e.*, s. 560.

7 Kunter-Yenisey-Nuhoğlu, *a.g.e.*, s. 574; Üstündağ, Saim, *Medeni Yargılama Hukuku*, İstanbul, 2000; İyilikli, Ahmet Cahit, "Delillerin Değerlendirilmesinde Hâkimin Özel Bilgisini Kullanması", *Legal Hukuk Dergisi*, İstanbul, Ağustos- 2004, sayı. 20, s. 2192, 2193.

8 Postacıoğlu, İlhan E., *Medeni Usul Hukuku Dersleri*, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1975, s. 568, 569, 647, 656.

kuvvetli deliller haline geldi. Öyle ki artık günümüzde iz bilimi ve adli tıp çalışmaları hukuk açısından vazgeçilmez oldu.[9]

2. İz Bilimi (Kriminalistik) ve Adli Tıp

Türkçedeki iz biliminin karşılığı olan kriminalistik, adli ve idari soruşturma esnasında elde edilen maddi delillerin, bilimsel usullerle incelenmesi ve değerlendirilmesi suretiyle, suç ve suçlunun tespit ve ispatında eldeki verilerle bilimsel analizleri birleştirip ortaya çıkarma çalışmasının bilimsel şeklidir.[10] Hukuka yardımcı bir bilim dalı olan kriminalistik, bilimsel teknik, yöntem ve araçların yardımıyla suçu ve suçluyu aydınlatma yöntemidir.[11] Tariften de anlaşıldığı üzere kriminalistik, teknik olarak suç delillerinin tespiti, suçlunun tespiti ve suçun aydınlatılması ile meşgul olmaktadır.[12]

Bu ilim dalının ilk temelleri Avrupa'da M.J. B. Orfila isimli bir İspanyolun, zehirin hayvanlar üzerindeki etkileri üzerine yaptığı araştırmalar ile atıldı. Bu araştırmaları 1892'de parmak izleri, 20 yüzyıl başlarında da bir fişeğin silahı ateşleyip

---

[9] Taner, *a.g.e.*, s. 136, 137; Öztürk, Cemal, *Ceza Muhakemesinde İz Bilimi*, Seçkin Yay., Ankara, 2006, s. 33-38; Bu gün bilimsel şeklinde adlandırılan delillerin büyük çoğunluğunun, laboratuarda deney yapan kimseninki gibi bilimsel bir mütalaa olduğunu ve bu yüzden sübjektif olduğunu, daima yanılmaların mümkün olabileceğini, bu sebeple hakimlerin bunlarla bağlı kalmaması ve bunların takdiri deliller içerisinde bulunmasının doğru olduğunu ifade eden hukukçular vardır. Bu hukukçulara göre, tamamen objektif olan bilimsel deliller mevcut olduğu zaman, bunun hakimi bağlamasını kabul etmek de bilimsel bir zaruret olacaktır. Mesela kan tahlilleri ile bir sonuca ulaşılabilir. Fakat hâkim kanların karıştırıldığından, başka tüpteki kanın alınarak tahlil edildiğinden, böyle olmasa da yanlış sonuca varıldığından şüphe duyabilir. Bu yüzden mümkün oldukça çok bu işlemler tekrar tekrar yapılmalıdır. İşte o zaman hakimler bilimsel delile uymalıdır. Kunter-Yenisey-Nuhoğlu, *a.g.e.*, s. 580

[10] Öztürk, Fahri-Erdem, Mustafa Ruhan-Özbek, Veli Özer, *Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, Seçkin Yay., Ankara, 2004, s. 437; Öztürk, *a.g.e.*, s. 27.

[11] Söylemez, Ahmet, *Kriminalistik*, İstanbul, 1977, s. 10; Öztürk, *a.g.e.*, s. 27.

[12] Dönmezer, Sulhi, *Kriminoloji*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul, 1981, s. 10; Öztürk, *a.g.e.*, s. 27; Kriminalist kavramının kriminoloji ile karıştırıldığı ifade edilir. Kelime olarak suç bilimi anlamına gelen Kriminoloji, "insanın sapıcı davranış ve eylemleri arasında suçu doğuran, yapan ve suçu kontrol etme amacı güden süreçleri açıklayan ve suçun sebep ve faktörlerini tespit maksadıyla insana ve suç işleyen insana ilişkin bilgilerin, bütünün sentezini oluşturan bir bilgi dalı" olarak tanımlanmıştır. Kriminolojinin konusu, toplumsal normlardan sapma şekillerinden, suç denilen insan davranış, tavır ve hareketlerini ve suç olayını, suçu yapan süreçleri, sosyal bir gerçek olarak adalet sisteminin işleyişini, suç ile suçlu ve sosyal çevre ilişkilerini incelemek, suçun sebep ve etkenlerini mümkün oldukça belirlemek, suça sebebiyet veren unsurları, süreçleri izah etmek ve bu hususlarda elde edilen bilgilerle söz konusu suç denilen sosyal kötülüğü en etkin şekilde yok etmek veya mümkün oldukça strateji ve teknikleri belirlemektir. Kriminalistik ile kriminoloji ayrı birer ilim dallarıdır. Kriminalistik, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi tespit bilimidir. Kriminalistik teknik olarak suç delillerinin tespiti, suçlunun tespiti ve suçun aydınlatılması ile meşgul olmasına karşın kriminolojiyi her şeyden önce suçun açıklamasını yapan, suçlu davranışının nedenlerini inceleyen, suçun önlenmesi ve suçlulukla mücadele ile ilgilenen bir bilimsel öğretidir. Bkz. Sokullu, Füsun R., *Kriminoloji*, Beta, Yay., İstanbul, 2002, s. 29-34; İçli, Tülin Günşen, *Kriminoloji*, Seçkin Yay., Ankara, 2002, s. 44-47.

D.7

ateşlemediğinin tespiti, belge incelemeleri, kanın değişik gruplarda kategorileştirilmesi, suç mahallindeki izler üzerine çalışmalar takip etti.[13] Avrupa'dan Amerika'ya ulaşan kriminal çalışmalar ülkemizde ise ilk olarak 1910 yılında parmak izi incelemeleri ile başladı. Halen ülkemizde kriminal laboratuar ve adli tıp merkezleri bu türden çalışmalarla muhakeme sürecine katkıda bulunmaya devam etmektedir.[14]

Hukuka yardımcı bilimlerden birisi olan kriminalistik çalışmalarda en önemli unsur, olay yeri incelemesidir. Olay yerinde elde edilen, kıl, kan, tırnak gibi sanıkların veya mağdurun bedeninden düşebilen veya akabilen madde ve parçalar, düğme, mendil, kıravat, kalem gibi sanıkların veya mağdurunun kıyafetlerinden düşen parçalar, ateşli, ateşsiz silahlar, mermi çekirdeği, kovan, zincir gibi sanıklara ya da mağdura ait suç işlemeye elverişli aletler, parmak izi, ayak izi, diş izi, beden izi, boğuşma izleri gibi sanıkların, mağdurun veya diğer ilgililerin bıraktığı izler, suç unsuru taşıyan bildiri, belge, kitap, afiş ve bunların yazım ve basımında kullanılan daktilo, teksir makinesi, bilgisayar, kamera, ses kaydı gibi olayın aydınlatılmasına ve suç sanıklarının belirlenmesine yarayacak hususlar, kısacası bütün izler ve emareler etiketlenir, ambalajlanır, not edilir.[15] Ayrıca olay yerinin krokisi, iz ve delillerin bulunduğu yerler, hava durumu, olayın zamanı ve yönleri gibi unsurlar da gösterilir ve olay yerindeki önemli yerlerin tüm iz ve belirtileri belirtilecek şekilde fotoğrafı çekilir. Ardından da izler ve tespitler gerekli incelemeler yapıldıktan sonra muhakeme sürecine sunulur. Hâkimin arzusu ile bunlar bilirkişi olan kriminal daireler ve adli tıp gibi kurumlara incelenmek üzere gönderilir.[16]

Diğer bir hukuka yardımcı ilim dalı da adli tıptır. Günümüzde birçok olay, tıp ilminin ulaştığı bilimsel veriler sayesinde kolaylıkla aydınlanabilmektedir. Kriminalistik bilimi ile gelişen ve iç içe olan adli tıp, hem ceza hem de hukuk davalarında adliyeye yardımcı olmaktadır.[17] Mahkemeler ve savcılıklar tarafından gönderilen cesetler üzerindeki her türlü doku ve biyolojik inceleme yapılarak maktulun ölüm sebebinin belirlenmesi,[18] ölüme neden olan aletin tespiti, suç mahallinde bırakılan doku, saç,

---

[13] Kök, Ahmet Nezih, "Parmak İzlerinin Delil Olarak Kullanılması", *Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt: 7, sayı. 3-4, Erzincan, 2003, s. 6; Öztürk, *a.g.e.*, s. 33-37.

[14] Öztürk, *a.g.e.*, s. 37-39.

[15] Özbek, Veli Özer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Seçkin Yayınları, Ankara 2006, s. 633; Polat, Oğuz, *Kriminoloji ve Kriminalistik Üzerine Notlar*, Seçkin Yay, Ankara, 2004, s. 209-378.

[16] Polat, *a.g.e.*, s. 209-407; Öztürk, *a.g.e.*, s. 57-210.

[17] Öz, Talat Vasfi, *Adli Tıp*Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara, 1945, s. 6; Tunalı, İbrahim, *Adli Tıp*, Seçkin Yay., Ankara, 200,1s. 21; Öztürk, *a.g.e.*, s. 29, 103.

[18] Centel, Nur- Zafer, Hamid, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Beta Yay., İstanbul, 2003, s. 193, Öztürk, *a.g.e.*, s. 28-39,103.

tükrük gibi benzeri emarelerin DNA tespiti ile suçlunun kimliğinin tespiti, kişilerin cezaî sorumluluğu, medeni yeterliliklerin olup olmadığının belirlenmesi ve babalık ya da nesebin reddi davalarında gen testi yapılması gibi daha birçok inceleme, çoğunlukla adli tıp kurumlarının öncülüğünde yapılır.[19]

3. İslam Muhakeme Hukuku Tarihinde İz Bilimi ve Adli Tıp Çalışmalarına Benzer Bazı Uygulamalar

İslam Hukuku, kriminalistik ilminin daha ortaya çıkmadığı, tıp ilminin bugünkü seviyede gelişmediği, kriminal laboratuarlar ve adli tıp benzeri kurumların olmadığı bir dönemde ortaya çıkmıştır. Bu yüzden muhakeme esnasında hâkimin bu günkü manada kriminal laboratuarlarına ve adli tıp gibi kurumlara başvurması imkanı bulunmamaktaydı.[20] Ancak İslam Muhakeme Hukuku tarihine bakıldığında, günümüz kriminal ve adli tıp çalışmalarını anımsatan bazı uygulamalar ile davaların çözümlenmesine çalışıldığı görülmektedir. İslam Hukuku kaynaklarındaki bilgilerden, gerek Hz. Peygamber (s.a.v)'in, gerekse Hulefâ-i Râşidîn'in ve bazı kadıların günümüz kriminalistik ve adlî tıp çalışmalarına benzer bazı metotları denediği anlaşılmaktadır. Ayrıca İslam Hukukunun ortaya çıktığı dönemin öncesi ve sonrasında toplumda bir nevi bilirkişi olan kâiflik[21] müessesinin faaliyet tarz ve metodu da konumuz açısından önem arz etmektedir.

Bu yüzden çalışmamızda öncelikle kâiflik müessesini ve İslam'ın ortaya çıktığı dönemde bu müessesinin muhakeme sürecinde ne tür roller üstlendiğini, ardından da Hz. Peygamber (s.a.v.), Hulefâ-i Râşidîn dönemi ve sonrasında bazı uygulamaların günümüz iz bilimi ve adli çalışmalarına benzerliğini göstermeye çalışacağız.

---

[19] Gök, Şemsi, Adli Tıp, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1883, s. 1; Erten, Rıfat-Acır, Birsen-Taşveren Sema, "Gen (DNA) Testinin İspat Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt; 45, sayı. 1-4, Ankara, 1996, s., 579; Öztürk, *a.g.e.*, s. 81; Günümüzde hukuk davalarında özellikle babalık davasında, davalının ya da nesebin reddi davasında davacının çocukla ilişkisinin tespiti konusunda DNA testi kaçınılmaz bir yol olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca suç mahallinde bırakılan kan izlerinin DNA testleri de adli tıp kurumlarında ve adli tıp kurumlarının takdir ettikleri deneysel araştırma enstitüleri tarafından yapılmaktadır. Hukukta bu bilgiler bilirkişi kapsamında olduğu için hâkimin takdir yetkisi kapsamındadır. Fakat genellikle mahkemeler bu bilirkişi raporlarına göre karar vermektedir. Bkz. Erten-Acır-Taşveren, a.g.m., s. 578-580.

[20] Beroje, Sahip, *Ceza Muhakemesi Hukuku Açısından İslam İspat Hukuku*, Fecr Yayınları., Ankara, 2007, s. 313.

[21] Cevad, Ali, *el-Mufassal fî Târihi'l-Arab Gable'l-İslâm*, Dâru's-Sâkî, Beyrut, 1422, 2001, XII, 350; Yaylalı, Davut, *İslam Hukukunda Adli Deliller*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1980, s. 176; Atar Fahrettin, *İslam Adliye Teşkilâtı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1999, s. 208.

3.1. Kâiflik Müessesesi

İslam öncesi ve sonrası dönemde Arap yarımadasında ilmu'l-kıyafe adıyla bir ilim dalının bulunduğu birçok kaynakta zikredilmektedir.[22] Arapçada قوف / Kavefe fiilinden türeyen ve sözlükte iz sürmek, araştırma yapmak, incelemek manalarına gelen kıyafe / قيافة [23], aralarındaki benzerlik sebebiyle çocuğun babasının belirlenmesinde, iz ve benzeri şeylerin tespitinde mütehassıs olmayı ifade eden bir terimdir.[24] İngilizce karşılığı physiognomy olan bu ilimle[25] meşgul olanlara "kâif", "kavâf" veya "Kavvâf" şeklinde isimler verilmiştir.[26] İslam öncesi ve sonrası dönemde Araplar arasında bu konuda son derece uzman kişilerin olduğu ve nesebi bilinmeyen çocukların nesebinin tespitinde fizyonomi mütehassısları olarak kâiflere başvurulduğu, onlardan birinin sözünün, izler ve nesep konusunda hüküm sayıldığı ifade edilmektedir.[27] Hatta kâiflerin yerdeki izden, sahibinin yaşı, cinsiyeti, evli olup olmadığı hakkında bile isabetli tahminler yaptıkları, genellikle de yumuşak toprak, kil ve kum gibi maddeler kullandıkları anlatılmaktadır.[28]

---

[22] el-Veki', Ebubekir Muhammed b. Halef el-Bağdâdî (ö.h.306), *Ahbâru'l-Kudât*, thk; Abdulazîz Mustafa el-Murâğî, el-Mektebetu't-Ticâriyyetu'l-Kübrâ, Kâhire, 136671947, I, 368; Karâfî, Ebu'l-Abbâs Şihâbuddîn, Ahmed b. İdris b. Abdurrahman el-Behfeşî, (ö. 684/1285), *ez-Zehîre*, Dâru'l-Garb, Beyrut, 1994, X, 243; Uludağ, Süleyman, "Firâset" Maddesi, *DİA*, İstanbul, 1996, XIII, 116; Cevâd, *a.g.e.*, VII, 307; Tayşi, Mehmet Serhan, "Kıyafe" Maddesi, *DİA*, Ankara, 2002, XXV, 508.

[23] el-Enbârî, Ebûbekr Muhammed b. el-Kâsım (ö. h. 338) *ez-Zâhir fî Meâni Kelimeti'n-Nâs*, Müessetü'r-Risâle, Beyrut, 1412/1992, I, 318; en-Nesefî, Necmuddîn Hafs (ö. 537/1142), *Tılbetu't-Talebe*, Dâru'l-Kalem, Beyrut, 1986/1406, s. 273; İbn Manzur, Ebu'l-Fadl, Cemaluddîn Muhammed b. Mükerrem (ö.711/1311), *Lisânu'l-Arab*, thk; Abdullah Ali el-Kebir-Muhammed Ahmed Hasbullâh-Haşim Muhammed eş-Şâzelî, Dâru'l-Meârif, Kahire, h. 1119, V, 3776; Zebîdî, Muhammed Murtaza (ö.1205/1791), *Tâcu'l-Arûs*, et-Tûrâsu'l-Arabiyye, thk; İbrahim et-Tırazî, Kuveyt, 1972, XIV, 291.

[24] İbnu'l-Esîr, Ebu's-Seâdât el-Mubarek b. Muhammed el-Cezerî, (ö. 606/1210), *en-Nihâye fî Gâribi'l-Hâdis ve'l-Eser*, thk; Tahir Ahmed ez-Zâvî, Mahmud Muhammed et-Tanâhî, Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, 1399/1979, IV, 204; Cürcânî, Muhammed eş-Şerif (ö.h.816), *Kitâbu't-Târifât*, thk; Muhammed Abdurrahman, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 2003/1424, s. 201; el-Mubârekfûrî, Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim (ö 1353/1934), *Tuhfetü'l-Ehvezi*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz. VI, 273; Sa'dî, Ebu Ceyb, *el-Kâmusu'l-Fıkhıyye*, Dâru'l-Fıkr, Dımaşk, 1982/1402, s. 309; Kal'acî, Muhammed Ravvas-Kuneybî, Hâmid Sâdık, *Mu'cemu Lugati'l-Fukaha*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 2006, s. 340; Sânu, Kutub Mustafa, *Mu'cemû Mustalâhâti Usûli'l-Fıkh*, Dâru'l-Fikr, Dımaşk, 2000, s. 358; *el-Mu'cemu'l-Vasît*, Komisyon, Mektebetu'ş-Şurûku'd-Devliyye, Mısır, 2004/1425, s. 766.

[25] Kal'acî- Kuneybî, *a.g.e.*, s. 340.

[26] Cürcâni, *a.g.e.*, s. 201; Taşköprüzâde, Ahmed b. Mustafa (ö. 962/1365), *Miftâhu's-Sa'ade ve Misbâhu's-Siyade fî Mevzuâti'l-Ulum*, Dâru'l-Kutubi'l-Hadise, Kahire, 1968, I, 333,353; *el- Mu'cemu'l-Vasît*, s. 766.

[27] Aynî, Bedruddîn Ebû Muhammed b. Mahmûd el-Hanefî (ö.855/1451) *Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahihi Buhârî*, Beyrut, 2006, XXIV, 104; Yaylalı, *a.g.e.*, s. 175.

[28] es-Seâlebî, Ebî Mansûr Abdullâh b. Muhammed b. İsmâil (ö.430/1038), *Semâru'l-Gulûb fi'l-Muzâf ve'l-Mensûb*, thk; Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Dâru'l-Meârif, Kâhire,1965, I, 20; el-Ebşîhî, Şihâbuddîn Muhammed b. Ahmed (ö.h.850), *el-Mustadraf fî Külli Fennin Müstazrafîn*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1986, II, 183; Kannûcî, Sıddık b. Hasan Han el-Buhârî (ö. 1307/1889), *Ebcedu'l-Ulûm*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1978, II, 386; Uludağ, a.g.m., XIII, 116; Beroje, *a.g.e.*, s. 299.

İslam'dan önce Arap toplumunda kâifliğin doğuştan kazanılan bir beceri olup, bilgi ve öğretimle elde edilmediğine inanılmakta ve bu ilmin bazı Arap kabilelerine mahsus olduğu kabul edilmekteydi. Özellikle Beni Müdlic, Beni Leheb ve Nizaroğulları kabilesinin kâiflik konusunda ün yaptığı, iz ve nesep tespiti ile bu kabilelerin uğraştığı ifade edilir.[29] Ayrıca Kadı Şurayh ve İyas b. Muaviye'nin kâiflik özelliği bulunan kişiler arasında olduğu da kaynaklarda zikredilmektedir.[30]

Kâiflerin bilgisi yani ilmu'l-kıyâfe, "kıyâfetu'l-beşer" (nesep tespiti), ve "kıyâfetu'l-eser" (iz tespiti) şeklinde ikiye ayrılmaktadır.[31]

3.1.1- İlmu Kıyafetu'l-Beşer (Nesep Tespiti)

Kaynaklarda "kıyâfetu'l-beşer", insanın yüz hatları ve dış hatlarına bakarak nesebinin bilinmesi olarak tarif edilmektedir.[32] Bilindiği üzere nesep tespiti eski devirlerden beri insanlık için önemli problemlerden olmuştur. Islam'dan önceki dönemlerde bazı toplumlarda nesebi hususunda şüphe bulunan çocuğun babasının kim olduğu bilinmediğinde o kişiye toplumda yer verilmediğine, bazılarında ise annelerine nesep bağı ile bağlı kalarak hukukunun korunduğuna rastlanılmaktadır. Fakat nesep tespiti yapmak için nasıl bir yol denendiğine dair pek bilgi bulunmamaktadır.[33] Tespit edebildiğimiz kadarıyla Cahiliye döneminde, özellikle fuhuş yapan kadınların çocuklarının babasının tespitinde kâiflerin bilirkişi olarak görev yaptıkları nakledilmektedir.[34] İslam dini ise gayri meşru olarak doğmuş çocuğun nesebinin herhangi bir kimseye ilhakına cevaz vermeyip, ancak annesine

---

[29] Katip Çelebi, Mustafa b. Abdullah (ö. 1656), *Keşfu'z-Zunûn an Esâmi'l-Kutub ve'l-Funûn*, b.y.y , tsz., II, 1367; el-Ebşîhî, *a.g.e.*, II, 83; el-Azâyizeh, Hasan el-Hamûd, *Karîne ve Hucciyeyuha fi İsbati'l-Hukûk fi'ş-Şeriati'l-İslamiyyi*, Amman, 1987, s. 80; Cevad, *a.g.e.*, XII, 350; Tayşi, a.g.m., XXV, 508.

[30] İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffâkuddîn Abdullah b. Ahmed el-Makdisî (ö. 620/1223), *el-Muğnî*, thk; Abdulmuhsin et-Türkî-Abdulfettah Muhammed, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyâd, 1997/1417, VIII, 355; Ibn Kayyim, Şemsûddîn Ebi Abdillâh Muhammed el-Cevziyye, (ö.751/1350), *et-Turuku'l-Hukmiyye, fi's-Siyaseti'ş-Şeriyye*, Daru'l-Cîl, Beyrut, 1418/1998, s. 290.

[31] Katip Çelebi, *a.g.e.*, II, 1366; el-Câsım, Nâsır, *el-Karîne beyne'l-Fıkhı'l-Cinâiyyi'l-İslâmî*, Camiâtu'l-Kuveyt, Kuveyt, 1998, s. 32; Cevâd, *a.g.e.*, XV, 101.

[32] Katip Çelebi, *a.g.e.*, II, 1366; el-Ebşîhî, *a.g.e.*, II, 183; *el-Mevsuâti'l-Fıkhiyye* (Kuveyt Evkaf Bakanlığınca Çıkarılan İslam Fıkhı Ansiklopedisi), Kuveyt, 1983/1404, XXXIV, 94; Tayşi, a.g.m., XXV, 508.

[33] Tosun, M.-Yalvaç, K., *Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s. 671; Cin, H.- Akgündüz, A., *Türk Hukuk Tarihi*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yay., Istanbul, 1995, I, 63-71.

[34] Özkan, Ali Rafet, "İslamın Ortaya Çıktığı Dönemde Arap Yarımadasında Diğer Dinlerin Durumu", *Dinler Tarihi Araştırmaları IV (Sempozyum)*, Ankara, 2004, s. 19-33.

nesep bağı ile bağlı kalmasına izin vermiştir.[35] Çocuğun nesebinin tespiti hususunda Hz. Peygamber (s.a.v.) "çocuk doğduğu yatağa aittir"[36] şeklinde bir kaide koyarak, çocuğun babaya nesebinin ilhak edilmesinin, babanın yatakta bulunması meşru olduğunda, yani sahih nikâhlı bulunduğunda söz konusu olacağını ifade etmiştir.[37] Fakat İslâm hukukçuları arasında genellikle iddet süresi bitmeden başka bir erkekle kadının evlenmesi sonucunda doğan çocuğun babasının kim olduğu meselesi ve bulunmuş, babası-annesi meçhul bir çocuğun nesebinin nasıl tespit edileceği tartışma konusu olmuştur.[38]

Roma hukukunda ise, "herkesin anası onu doğuran kadındır" şeklinde kaide konularak, annenin tespitinde kriter konulmuştur. Fakat çocuğun babasında böylesine bir kesinlik olmadığından, yani bir çocuğun babasının kim olduğunda şüphe ve tereddüt hâsıl olabileceğinden bunun ispatı da o dönemlerde mümkün olamamıştır. Bu yüzden günümüzdeki tıp ilminin ulaştığı seviye itibariyle çocuğun babasının kolaylıkla tespiti mümkün oluncaya kadar bir çare olsun diye Roma hukukundan hukuk sistemlerine giren ve Medeni Kanunumuzun 285. Maddesinde de ifade edilen "evlilik mevcut iken veya zevalinden itibaren üç yüz gün içinde doğan çocuğun babası, kocadır." kaidesi koyulmuş, mesela bir erkeğin evlendikten bir gün sonra karısının bir çocuk doğurması, o erkeğin, o çocuğun babası olduğuna karine kabul edilmiştir. Ancak o erkeğin (koca) bu çocuğun evlilikten bir gün sonra doğduğunu ispat ederek bu karineyi çürütebileceği ve başka delil göstermesine gerek

---

[35] Bilmen, Ömer Nasuhî (ö. 1971), *Hukuku İslamiyye ve Istılâhâtı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1985, VIII, 398, 399; Aydın, Mehmet Akif, "Lian" Maddesi, *DİA*, Ankara, 2003, XVII, 172,173; Erturhan, Sabri, "Fıkhî Açıdan Biyolojik Annelik ve Babalık", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 15, Ankara, 2010, s. 194, 196

[36] Buhârî, Ebû Abdillah Muhammed b. İsmail (ö.256/ 870), *el-Câmiu's-Sahîh*, el-Matbaatu's-Selefiyye, Kâhire, h.1403, Ferâiz, 18, 28, Hudûd, 23, Ahkâm, 29; Ebu Dâvud, Süleyman b. Es'as es-Sicistânî (ö. 275/888), *Sunenu Ebî Dâvud*, Riyad, tsz, Talâk, 34; İbn Mâce, Ebû Abdillah Muhammed b. Yezid el-Kazvînî, (ö.275/888), *Sunenu İbn Mâce*, Mektebetu'l-Meârif, Riyâd, tsz, Nikâh, 59, Vesâyâ, 6; Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsâ (ö. 279/892) *el-Câmiu's-Sahîh*, Dâru'l-Garbi'l-İslamiyye, Beyrut, 1996, Radâ', 8, Vesâyâ, 5; Hadisin fıkhî tahlili ve zina mahsulü çocuğun nesebi hakkındaki tartışmalar için bkz. Erturhan, a.g.m., s. 188-196.

[37] Şener, Mehmet, "Nesep" Maddesi, *İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul, 1997, III, 472,473; İslam Hukukunda, evli bir kadının, zinada bulunduktan sonra en az altı ay da çocuk doğurması durumunda kocası karısının zina ettiğini iddia bile etse çocuğun nesebinin yine kocaya ilhak olacağı ifade edilir. Koca bunu istemezse lian yoluyla çocuğu nefyedebilir, fakat bununla birlikte zina eden kişinin böyle bir durumda çocuğun nesebinin kendine bağlanmasını lianda bulunan kocanın hayatta olduğu müddetçe isteyemeyeceği ifade edilmiştir. Fakat koca öldükten sonra çocuğun zinadan mütevellid olduğunu vurgulamadan "bu benim evladımdır" demesi durumunda çocuğa sahip olabileceği belirtilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. *el-Fetevâyi Hindiyye*, (Heyet) b.y.y., 1991/1411, I, 451-536, IV, 133-135; Bilmen, *a.g.e.*, II, 404-412

[38] İbn Kudâme, *a.g.e.*, VIII, 355-359.

kalmayacağı belirtilmiştir. Fakat çocuk evlenme yapıldıktan 180 gün geçtikten sonra doğmuşsa, kocanın "sahih nesep karinesi" ni ancak bu çocuğun kendisinden olması ihtimali bulunmadığını ayrıca ispat etmek suretiyle çürütebileceği ve bunu yapmadıkça çocuğu reddedemeyeceği[39] ifade edilerek, bu hususta çözüm yolları sunulmaya çalışılmıştır. Yukarı da ifade ettiğimiz gibi artık günümüzde medeni kanundaki bu bilgilere ihtiyaç duyulmamakta ve tıp ilmindeki gelişmeler neticesinde babası olduğu iddia edilen kişi ile çocuğun DNA testleri yapılarak, babanın kim olduğu net bir şekilde ortaya çıkarılabilmektedir.

İşte bu tespitin bu günkü gibi yapılamadığı İslam öncesi ve sonrası dönemlerde kâiflerin bir çare olarak görüldüğü ve bütün vücutlarını kısım kısım ölçüp, bazı teknikler kullanarak, fiziki ve biyolojik benzerliği tespit ederek, çocuğun babasını ya da annesini belirledikleri yönünde kaynaklarda bilgiler yer almaktadır.[40]

İslam Hukuku kaynaklarında, gerek Hz. Peygamber (s.a.v.), gerekse Hülafaî Raşidin döneminde böylesi durumlarda bir bilirkişi olarak kâiflerin sözlerine güvenildiği yönünde bazı rivayetler bulunmaktadır.

Rivayete göre, "Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında, Usame b. Zeyd ile babası Zeyd b. Harise konusunda insanlar arasında Zeyd'in beyaz tenli, Usame'nin de siyah tenli olması sebebiyle dedikodu bulunmaktaydı ve birçok insan Usame'nin Zeyd'in çocuğu olmadığı kanaatinde idi. Bir gün her ikisi de mescitte bir örtünün altında ayakları dışarıda olduğu halde yatarken, o günün meşhur kâifi Mücezzizu'l-Mudlicî ikisini bu halde görür ve ayaklarına bakarak "bu ayaklar, bu ayaklardandır" der. Hz Aişe' (r.a.) nin belirttiğine göre kâifin bu ifadesini duyan Resulullah (s.a.v.), yüzü güleç bir halde yanına gelir ve ona şöyle der; "Ey Ayişe, duydun mu? Mücezzizu'l-Mudlicî Usame ile Zeyd'i bir örtünün altında ayakları dışarıda olduğu halde gördü ve "bu ayaklar birbirindendir" dedi"[41]

Bir başka rivayette anlatıldığına göre, bir çocuğun kendisinin olduğunu iddia eden her iki kadın durumu Hz. Ömer (r.a.)'in kadısı Ka'b b. Sevr'e götürürler. Ka'b da "ben Hz. Süleyman değilim ki davayı onun gibi halledeyim" der ve bir miktar toprak getirterek yere serptirir. Önce kadınların, sonra da çocuğun toprağa basmasını ister. Ardından bir kâif çağırtır, ona bu izleri gösterir ve çocuğun hangi kadına ait olduğunu sorar. İzleri dikkatlice inceleyen kâif, iddiacı kadınların hangisinin çocuğun annesi

---

[39] Bkz. M.K., Md. 285, 286, 287, 288, 289, 290; Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, *Türk Medeni Hukukunun Umumi Esasları*, İstanbul Matbaacılık, İstanbul, 1948, s. 375.

[40] İbn Kudâme, *a.g.e.*, VIII, 375-379.

[41] Buhârî, Fedâilu'l-Ashâb, 17; Ebu Dâvud, Talâk, 30.

olduğunu bulur.[42] Kaynaklarda Hz. Ömer (r.a.)'in de benzer olaylarda kâiflerin verdiği ifadeye göre hüküm verdiği ve bunu sahabeler huzurunda yapmasına rağmen kimsenin itiraz etmediği zikredilir.[43] Yine Hz. Ali (r.a.) döneminde de, bir temizlik müddetinde iki erkeğin bir kadınla birlikte olması sebebiyle çocuğun herhangi birine nispet edilemediği bir olayda, Hz. Ali (r.a.)'nin kâif çağırtarak hüküm verdiği anlatılır.[44]

3. 1. 2. "Kıyâfetu'l-Eser" (İz Tespiti)

Kıyâfetu'l-Eser ise, kâifliğin insan veya hayvanın bıraktığı izleri araştıran, bu izleri takip etme işiyle uğraşan dalıdır. Zekâ, tecrübe ve tahmine dayanan bu yöntem her çağdaki toplumların başvurduğu pratik yöntemlerden biri olmuştur.[45] Önceden de bahsettiğimiz gibi nesep tespitinin yanında, herhangi bir yerde bırakılan bir izin sahibini, kadına mı erkeğe mi, yaşlıya mı gence mi ait olduğunu tespitte ve yolda giden insanların izini takip etmede kâiflerin mahir olduğu ifade edilmektedir.[46] Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında gerçekleşen şu olay bu konuda önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Rivayete göre Müslüman olmak için Ureyne kabilesinden birkaç kişi Medine'ye gelirler. Fakat Medine havası kendilerine iyi gelmediğinden hastalanırlar. Bunu gören Hz. Peygamber (s.a.v.), şehrin dışında otlayan zekât hayvanlarından faydalandıkları takdirde şifa bulabileceklerini ifade eder. Ureyneniler Hz. Peygamber (s.a.v.)'in söylediğini yaparlar ve iyileşirler. Bir müddet sonra da şehri terk ederler. Bu esnada, şehrin dışında otlayan zekât hayvanlarının çobanı ile karşılaşır ve onu öldürürler. Çok geçmeden çobanın öldürüldüğü haberi Hz. Peygamber (s.a.v.)'e ulaşır. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.), suç faillerini tespit ettirebilmek için olay mahallindeki ayak izlerini kâiflere incelettirir ve suçluların yakalanması için kâiflerle birlikte yirmi kişiyi gönderir. Beraberlerindekilerle Ureynelilere ulaşan kâifler, olay

---

[42] el-Veki', *a.g.e.*, I, 280; İbn Kayyim, *Turuku'l-Hukmiyye*, s. 89; Beroje, *a.g.e.*, s. 299.

[43] Şafiî, Ebu Abdillah Muhammed b. İdris (ö. 204/820), *el-Ümm*, Dâru'l-Marife, Beyrut, h. 1393, VI, 247; İbn Kudâme, *a.g.e.*, VIII, 377, 378; Karâfî, Ebu'l-Abbâs Şihâbuddîn, Ahmed b. İdris b. Abdurrahman el-Behfeşî, (ö. 684/1285), *el-Furuk*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998/1418, IV, 235-236; İbn Kayyim, *et-Turuku'l-Hukmiyye*, s. 275; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmiyye ve Edilletuh*, Dâru'l-Fıkr, Dımaşk, 1989/1409, VII, 680.

[44] İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed (ö.595/1199), *Bidâyetü'l-Müctehid Nihâyetu'l-Muktasid*, Mektebetu Mustafa, Mısır, 1975/1395, II, 360.

[45] Izzuddîn, Abdu'l-Hâmit b. Hibetullâh b. Muhammed Ebû Hâmid (ö. h. 656), *Şerhu Nehci'l-Belağa*, thk; Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, Beyrut, tsz., V, 10; Kettânî, Muhammed Abdulhay (ö.1345/1929), *et-Terâtîbu'l-İdâriyye*, Dâru'l-Kutubi'l-Arabiyye, Beyrut, tsz., I, 472; el-Ebşîhî, *a.g.e.*, II, 183; *el-Mevsuâti'l-Fıkhiyye* , XXXIV, 94; Tayşi, a.g.m., XXV, 508.

[46] el-Ebşîhî, *a.g.e.*, II, 183; Kannûcî, *a.g.e.*, II, 386; Uludağ, a.g.m., XIII, 116; Tayşi, a.g.m., XXV, 508.

D.7

mahallindeki izlerle Ureynenilerin ayak izlerinin aynı olduğunu ortaya çıkarır ve böylece Ureynenilerin suçlu oldukları belirlenir. Ardından da Ureyneniler gerekli cezaya çarptırılırlar.[47]

Bazı İslam âlimleri bu olayda Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, suçluların ne ikrarına ne de haklarında herhangi bir şahide gerek duymaksızın, son olarak çalınan develerin yanında bulunmalarından ve ardından ortadan kaybolmalarından çobanın katillerinin Ureyneniler olduğunu tahmin ettiğini,[48] fakat bu bilgisine rağmen kâiflerin verdiği bilgilerle suçlu oldukları iyice teyit edilince onların cezalandırılmasına hükmettiğini belirtirler.[49]

İslam Hukuku kaynaklarında kâiflerin verdiği bilgiler ile amel edilip edilmeyeceği yönündeki tartışmalar çoğunlukla kâiflerin nesep tespiti hususunda verdikleri bilgilerle nesep ilhakının yapılıp yapılmayacağı hususunda yoğunlaşmış, bu konuda fukaha arasında uzun tartışmalar olmuştur. Şafiî, Malikî ve Hanbelîler, neseple ilgili davalarda bilirkişi olarak kâiflerin mütalaalarına göre hükmedileceğini kabul etmişler,[50] Hanefiler ise bu görüşe karşı çıkmışlardır.[51]

Şafiî, Malikî ve Hanbelî âlimleri, Mücezzizu'l-Mudlicî adlı kâifin Usame ile Zeyd'i bir örtünün altında ayakları dışarıda olduğu halde gördüğünde "bu ayaklar birbirindendir"[52] demesi sebebiyle Hz. Peygamber (s.a.v.)'in büyük sevinç göstermesini,[53] Ureynenilerin suçluluğunun tespiti ve takibinde Hz. Peygamber

---

[47] Buhârî, Hudûd, 15-17; Müslim, Kasâme, 9-11; Ebu Dâvud, Hudûd, 15.

[48] İbn Ferhun, İbrahim Burhanuddîn b. Ali b. Kasım (ö.799/ 1398), *Tabsirâtu'l-Hükkâm*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1428/2007, II, 103; Beroje, *a.g.e.*, s. 274.

[49] İbn Kayyim, *Turuku'l-Hukmiyye*, s. 274; İbn Ferhûn, *a.g.e.*, II, 103; Beroje, *a.g.e.*, s. 274.

[50] İbn Abdilber, Ebu Ömer, Yusuf b. Abdillah (ö. 463/1071), *Kitâbu'l-Kâfî fî Fıkhî Ehli Medineti'l-Mâlik*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1992, 1 413, s. 484, 554; Mâverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muahmmed b. Habîb, (ö. 485/1058), *el-Hâvî fi'l-Fıkh i'ş-Şafiiyyi*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994 XVII, 391; İbn Rüşd, *a.g.e.*, II, 360; İbn Kudâme, *a.g.e.*, VIII, 355-359; Karâfî, *el-Furûk*, IV, 234; İbn Ferhûn, *a.g.e.*, II, 103.

[51] Serahsî, Ebu Bekr Muhammed b. Ahmed, (ö. 483/1090), *el-Mebsût*, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1989/1409, XVII, 69, 70; en-Nesefî, *a.g.e.*, s. 253; Zeylaî, Fahruddîn Osmân b. Alî (ö. 743/1343), *Tebyînu'l-Hakâik Şerhu Kenzu'd-Dekâik*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, tsz., III, 105.

[52] Buhârî, Fedâilu'l-Ashâb, 17; Ebu Dâvud, Talâk, 30.

[53] Şafiî, *a.g.e.*, VI, 247; İbn Kudâme, *a.g.e.*, VIII, 355; İbn Ferhûn, *a.g.e.*, II, 103; Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed (ö. h. 1255), *Neylu'l-Evtâr Şerhu Muntegâ'l-Ahbâr*, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1998/1419, VI, 818, 819; Kâifin hüküm sebeplerinden birisi olduğunu kabul eden Hanbeliler, kâifin erkek, adil ve çok kere verdiği isabetli bilgilerle tecrübesini kanıtlamış biri olmasını şart koşarlar. Ayrıca kâifin Müslüman olmasının gerekliliği yanında şahitlik için gerekli olan şartlara da haiz olmasını isterler. Ahmed b. Hanbel' den yapılan bir rivayette, iki kâifin ortak tespitinin gerektiği belirtilir. Bkz. Kudame, *a.g.e.*,VIII, 355, 356; Merdâvî, Abu'l-Hasan Ali b. Süleyman (ö. 885/1480), *el-İnsâf fî Marifeti'r-Râcih ala'l-Hilâf*, Dâru İhyâi't-Turâs'il-Arabiyye, Beyrut, h. 1419, VI, 333; Malikilere göre ise bir kâif yeterli olmaktadır. Bkz. İbn Rüşd, *a.g.e.*, II, 360; İbn Ferhun, *a.g.e.*, I, 243, II, 99. Şafiiler de Hanbelîler gibi, tespitlerin iki kâif tarafından yapılması gerektiğini, iki kâifin icma etmediği yerde hükmün verilemeyeceğini ifade ederler. Şafiî, *a.g.e.*, VI, 247; Mâverdî, a.g.e., XVII, 391. Yine bu

D.7

(s.a.v.)'in kâiflerden faydalanarak,[54] ortada şahit olmadığı bir durumda kâifin ifadesini kesin delil olarak kabul edip, cezayı uygulamış olmasını ve yukarıda zikrettiğimiz örnekleri delil göstererek Hulefâ-î Râşidin'in ve bazı sahabelerin kâiflerin sözüyle nesep konusunda hüküm verdiğini öne sürer ve kâiflerin nesep tespitinde sözleriyle amel edileceğini zikrederler.[55]

Hanefi âlimleri ise, Kur'an'da çocuğun nefyi hususunda mulâane[56] yapılmasından bile bahsedildiğini, fakat nesep tespitinde kâiflerden faydalanılacağına değinilmediğini,[57] nesebin yatak karinesi ile sabit olduğu bir durumda Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kâifin bunu destekler sözüne sevindiğini, yoksa onun sözüne binaen nesebi tespit etmediğini ve kâifin zaten bilinen bir şeyi söylediğini belirterek,[58] Hz. Peygamber (s.a.v.)'in neseple ilgili başka örneklerde kâife başvurmadığını savunurlar.[59] Hanefiler ayrıca, kâiflerin verdiği bilginin sadece benzerliğe

---

mezhepler nesebi bu şekilde tespit edilemeyen bir kişinin buluğa erinceye kadar bekletileceğini ve ardından da erkeklerden hangisine meylederse ona verileceğini ifade ederler. Bkz. İbn Kudâme, *a.g.e.*, VIII, 379; Büceyremî, Süleyman b. Muhammed b. Ömer (ö. h. 1221), *Tuhfetu'l-Habîb alâ Şerhi'l-Hâtîb*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1996, IV, 481; Şevkânî, *a.g.e.*, VI, 818, 819.

54 İbn Kayyim, *Turuku'l-Hukmiyye*, s. 274; İbn Ferhun, *a.g.e.*, II, 103; Beroje, *a.g.e.*, s. 274.

55 İbn Rüşd, *a.g.e.*, II, 360; İbn Kayyim, *Turuku'l-Hukmiyye*, s. 16, 274; İbn Ferhun, *a.g.e.*, II, 103. Özellikle Hz. Ömer (r.a.)'ın kâifin sözüne göre hüküm verme işinin bir grup sahabe tarafından da izlendiğini, hiç kimsenin itirazının olmadığı ifade edilerek, bu konuda icma hasıl olduğunu iddia eden alimler olmuştur. Zuhaylî, Mustafa, Vesâilu'l-İsbât fi'ş-Şeriati'l-İslamiyyi, Mektebetu Dâru'l-Beyân, Beyrut, 1982/1402, VII, 680.

56 Mülâane hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Güleç, Hasan, "Lian" Maddesi, *İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul, 1997, III, 121-123; Aydın, XVII, 172,173.

57 Serahsî, *a.g.e.*, XVII, 69, 70; Zeylâî, *a.g.e.*, III, 105.

58 Serahsî, *a.g.e.*, XVII, 70; Zeylâî, *a.g.e.*, III, 105; İbn Kayyim, *Turuku'l-Hukmiyye*, s. 283.

59 Serahsî, *a.g.e.*, XVII, 70; Zeylâî, *a.g.e.*, III, 105; İbn Abbâs (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre, Hilâl b. Ümeyye Peygamber (s.a.)'in huzurunda karısını, Şerîk b. Sehmâ ile zînâda bulunmakla suçladı. Peygamber (s.a.) de Hilâl'e "Dört şahidini hazırla yahut da arkana hadd vurulacaktır" buyurdu. Bunun üzerine Hilâl:"Ey Allah'ın Rasûlü! Bizim birimiz karısının üzerinde bir erkek görürse, şahit mi aramaya gidecek? diye karşılık verdi. Rasûlullah (s.a.v.) ta:"Sen şahidlerini hazırla, yoksa arkana hadd vurulacaktır" demeye devam etti. Bunun üzerine Hilâl b. Ümeyye; "Seni hak Peygamber olarak gönderen Allah'a yemîn ederim ki, gerçekten ben doğru söylüyorum ve eminim ki Allah benim bu işim hakkında benim arkamı hadden kurtaracak bir şey, âyet indirecektir", dedi. Bunun üzerine, "Eşlerine zînâ suçu atan ve kendilerinden başka şahitleri bulunmayan kimseler..." (Nûr, 24/6) âyeti indi. Ardından Hz. Peygamber (s.a.v.) onlara haber gönderdi ve ikisi de geldiler. Önce Hilâl ayağa kalkıp şehâdette bulundu. Peygamber (s.a.v.) de,"Muhakkak ki Allah birinizin yalancı olduğunu biliyor. Bu durumda ikinizden tevbe edecek birisi var mıdır?" diye sordu. Hilâl'in karısı kalkıp şehâdette bulundu ve "Eğer kocası doğru söylüyorsa Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını" ifâde eden beşinci yemîne gelince orada bulunanlar ona; "Bu şehâdet azabı mucibdir, diye ikazda bulundular. İbn Abbas diyor ki; Bunun üzerine kadın biraz durakladı. Hatta biz, kadının şehâdette bulunmaktan vazgeçeceğini düşündük, derken kadın kendini toparlayıp; "Şimdiye kadar şerefle yaşamış olan kavmimi ben bundan sonra rezîl ve rüsvây etmem", diyerek liân yeminini yerine getirdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.);"Bu kadına dikkat ediniz! Eğer gözleri sürmeli iri kalçalı, kalın baldırlı, bir çocuk dünyaya getirirse, çocuk Şerik b. Sehmâ'ya aittir," buyurdu. Kadın da gerçekten böyle bir çocuk dünyaya getirdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) "Eğer Allah'ın kitabının liân hakkındaki hükmü

dayandığını, bu benzerliğin bazen yabancılar arasında da olabildiğini, bazen akrabalar arasında dahi benzerliğin olamayabildiğini[60] öne sürerek, kâifliğin cahiliye döneminde geçerli olan bir hüküm olduğunu ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in cahiliyeden kalma şeyleri hoş karşılamadığını ifade ederler.[61] Hanefiler, bir çocuk hakkında iki kişinin de iddiada bulunması durumunda gerçeği ispat edecek bir delil bulunamadığında hâkimin çocuğu her ikisine de ilhak edeceğini ve çocuğun her ikisine mirasçı olacağını belirtmektedirler.[62]

Görüldüğü üzere Hanefiler dışındaki âlimler nesebin tespitinde o günün imkânlarıyla, sadece kâiflerin bilirkişi olarak kabul edildiği bir ortamda kâiflerin sözlerini hüccet olarak kabul etmişlerdir. Hanefiler ise, bu gün dahi ancak DNA testleri ile yapılabilen nesep tespiti hususunda kâiflerin sözünü delil olarak kabul etmemişlerdir. Kanaatimizce Hanefilerin sırf benzerliğe dayalı ve hiçbir ilmi esasa dayanmayan bu tespit hakkındaki görüşleri makul görünmektedir. Nitekim Hanefilerin de belirttiği gibi bu konuda bir tek hadis rivayet edilmiştir ve bu hadiste de Hz. Peygamber (s.a.v.) asli delil olarak değil, destekleyici mahiyette olduğu için kâiflerin sözünü olumlu karşılamıştır. Fakat yine de o günün imkânları ölçüsünde belli bir teknik ve araştırma neticesinde bilgi sunan kâiflerin tespitinin diğer âlimler tarafından kabul edilmesini, davalarda belli tekniklerle çözüme ulaşma gayesi açısından önemli bir husus olarak kabul edebiliriz.

3.2. Diğer Bazı Örnekler

İslam Muhakeme Hukuku tıp ilminin bugünkü seviyede gelişmediği ve adli tıp benzeri kurumların olmadığı bir dönemde ortaya çıkmıştır. Bu yüzden muhakeme esnasında hâkimin adli tıp gibi bir kuruma başvurması imkânı yoktu. Ancak İslam Hukuk tarihine bakıldığında o günün ilmi seviyesiyle bugünkü iz bilimi ve adli tıp çalışmalarını anımsatan bazı uygulamalar ile davaların çözümlenmesine çalışıldığı görülmektedir. Bu konuda gerek Hz. Peygamber (s.a.v) ve Hulefâ-i Râşidîn ve bazı kadıların tatbikatından örnekler olduğunu, gerekse fıkıh kitaplarındaki bazı konularda

---

infaz edilmemiş olsaydı, benim ile bu kadın için (başka) bir durum vardı. Yani ben o kadına zînâ haddi uygulardım" buyurdu. Bkz. Buhârî, Megâzî, 67; Ebu Davud, Talâk, 27. Hanefiler, bu olayda Şerik b. Sehma'ya benzer bir çocuk dünyaya getirilmesine rağmen Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kadına her hangi bir ceza vermemesini de kâiflerin belirlemesi ile nesep tespit edilmesine karşı delil olarak sunarlar. Bkz. İbn Kayyim, *Turuku'l-Hukmiyye*, s. 130.

[60] Serahsî, *a.g.e.*, XVII, 70; İbn Kayyim, *Turuku'l-Hukmiyye*, s. 283; Terhûnî, Muhammed Ahmed Dav,*Hucciyyetu'l-Karâin fi'l-İsbâti'l-Cinaiyyi*, Câmiâtü'l-Kamus, Bingâzi, 1993, s. 111.

[61] Serahsî, *a.g.e.*, XVII, 70, Zeylâî, *a.g.e.*, III, 105.

[62] Serahsi, *a.g.e.*, VIII, 69.

D.7

bu tür uygulamalara benzer tavsiyeler yapıldığını müşahede etmekteyiz. Şimdi bunlardan bazılarını kısaca vermek istiyoruz.

Bedir Savaşı sonunda Afra isimli sahabenin iki oğlundan her biri, selebine[63] sahip olabilmek için Ebu Cehil'i kendisinin öldürdüğünü iddia eder. Hz. Peygamber (s.a.v) kendilerine, "kılıçlarınızı sildiniz mi?" şeklinde soru yöneltince onlar, "hayır" cevabını verirler. Hz Peygamber (s.a.v) de "kılıçlarınızı gösterin" der ve kılıçları inceleyerek üzerinde kan izi bulunanın sahibinin Ebu Cehil'i öldürdüğüne ve selebinin ona ait olacağına hükmeder.[64] Böylece Hz. Peygamber (s.a.v.) Ebu Cehil'i kimin öldürdüğünü tespit etmede kılıç üzerindeki kan izini alamet olarak değerlendirir.[65]

Bu olayın bir benzeri de müşrik ve Yahudi ordularını Hz Peygamber (s.a.v)'e karşı savaşa kışkırtanlar arasında bulunan Ebu Râfi'in öldürülmesinde gerçekleşmiştir. Rivayete göre, Hazreçliler sürekli olarak Ebu Râfi'i öldürmek için can atarlar ve bunun için Hz. Peygamber (s.a.v.)'den izin isterler. İzin verilince, Abdullah b. Atîk'le beraber Abdullah b. Üneys, Ebu Katâde, Haris b. Rib'î, Mes'ûd b. Sinan ve Huzâî b. Esved, Ebu Râfi'i öldürmek için yola koyulurlar. Ebu Râfi'in Hayber'deki evine vardıktan sonra gece yarısı baskın yaparlar. Baskın esnasında Abdullah b. Üneys, Ebu Râfi'in karnına kılıcını saplar. Böylece Ebu Râfi karnından girip sırtından çıkan bu kılıç darbesiyle ölür. Oradan ayrılan sahabeler bir müddet sonra Ebu Râfi'in gerçekten ölüp ölmediğinden şüphe duymaya başlarlar. Onlardan birisi Ebu Râfi'in evinin yakınlarına gelir ve ağıtçının "Hicaz halkının tüccarı Ebû Râfi'in vefat ettiğini bildiriyorum." şeklinde bağırdığını işitir ve arkadaşlarına dönerek bunu haber verir. Bütün bunlardan sonra Hazreçliler, Hz Peygamber'in (s.a.v) yanına dönerler. Hepsi de Ebu Râfi'i kendisinin öldürdüğünü iddia eder. Bunun üzerine Hz Peygamber (s.a.v) onlara, "Kılıçlarınızı bana gösteriniz." şeklinde talepte bulunur. Kılıçlarını gösterdiklerinde Hz Peygamber (s.a.v) onları inceler ve Abdullah b. Üneys'in kılıcı için: "Ebu Râfi'i öldüren kılıç budur. Çünkü onda yemek kalıntısı (bir başka rivayete göre ise kemik kalıntıları) görüyorum."[66] der.

Görüldüğü üzere birinci olayda Hz. Peygamber (s.a.v.), kılıç üzerindeki kan

---

[63] Seleb, öldürülen kişinin üzerindeki eşya ve ganimete öldürenin sahip olmasına denir. Bkz. Bilmen, *a.g.e.*, III, 350.

[64] Buhârî, Humûs, 18; Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 13.

[65] İbn Kayyim, *Turûku'l-Hukmiyye*, s. 17; İbn Ferhûn, *a.g.e.*, II, 103; Yaylalı, Davut, İslam Hukukunda Karine, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, İstanbul, Ocak-1988, cilt; 2, sayı: 6, s. 56.

[66] Buhârî, Megâzî, 13; İbnü'l-Esîr, Ebu's-Seâdât el-Mubarek b. Muhammed el-Cezerî, (ö. 606/1210), *el-Kâmil fi't-Târih*, thk; Ebu'l-Fedâ Abdullah el-Kâdî, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1987, II, 41, 42.

izlerini Ebu Cehil'i kimin öldürdüğünü,[67] ikinci olayda da yine kılıç üzerindeki yemek ve kemik kalıntılarını öldürücü darbeyi kimin vurduğunu tespitte yegâne delil olarak kullanmıştır.[68]

Cafer b. Muhammed'in anlattığına göre, bir kadın Ensar'dan bir gence âşık olur, fakat genç kadına ilgi göstermez. Bunun üzerine de kadın ona karşı bir hile düşünür. Bir yumurta alıp, sarısını atar ve beyazını da elbiselerine ve uylukları arasına bulaştırır. Sonra bağırarak Hz. Ömer (r.a.)'in yanına gelip, "o adam bana tecavüz etti, beni ailem içinde rezil etti. İşte yaptığının alameti" der. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.) kadınlardan durumu tahkik etmelerini ister. Onlar da kadının bedeninde ve elbisesinde meni alameti olduğunu söyleyince Hz. Ömer, gence ceza vermek ister. Genç de yardım dileyerek şöyle demeye başlar. "Ey müminlerin emiri, benim durumumu iyi araştır, vallahi ben bir fahişeye yakın olmadım, onu hiç arzulamadım. O beni arzuladı ama ben kendimi korudum." Hz. Ömer (r.a.) de Hz. Ali (r.a.)'ye "Ey Ebu'l-Hasan, sen bu konuda ne düşünürsün" şeklinde sorar. Hz. Ali (r.a.) de elbisedeki sıvıya dikkatlice bakar ve iyice kaynamış sıcak su getirtir. Bu suyu elbisenin üzerine döker ve beyaz sıvının donuklaştığını görür. Sıvıyı değişik şekillerde tahlil eder ve onun yumurtanın beyazı olduğunu anlar ve gencin iftiraya uğradığı ortaya çıkar. Hz. Ali kadını azarlayınca kadın iftira attığını itiraf eder.[69] Görüldüğü üzere Hz. Ali (r.a.), eldeki delilleri günümüz kriminalistik incelemelerine benzer şekilde, o günün imkânlarının el verdiği ölçüde incelemiş ve bu delillerden yola çıkarak kadının gerçeği itiraf etmesini sağlamış ve neticede hakikati ortaya çıkartmıştır.

Hz. Ali (r.a.)' nin bu uygulamasına benzer bir uygulama, bazı fakihler tarafından iktidarsızlık davalarının çözümünde tavsiye edilmiştir. Günümüzde artık tıp ilminin rahatlıkla tespit edebildiği, kadınların kocalarından ayrılmak için öne sürdükleri bu rahatsızlığın kocada gerçekten var olup olmadığının anlaşılabilmesi için fakihler, kendi dönemlerinin imkân ve şartları çerçevesinde şöyle bir yöntem denenmesini istemişlerdir; Kadın kocası ile beraber bir odada cinsel ilişkiye girer. Cinsel ilişki esnasında koca spermlerini bir kaba boşaltır. Daha sonra bu kaptaki sıvıya bakılır.

---

[67] İbn Kayyim, *Turuku'l-Hukmiyye*, s. 17; İbn Ferhûn, *a.g.e.*, II, 103; Yaylalı, a.g.m., 56.

[68] İbn Kayyim, Şemsüddîn Ebi Abdillâh Muhammed el-Cevziyye, (ö.751/1350), *Zâdü'l-Meâd fî Hedyi Hayri'l-İbâd*, Mevsuâti'r-Risâle, Beyrut, 1994/1415, III, 275, 276; İbn Hacer, Şihâbuddin Ahmet b. Ali b. Muhammed el Askâlânî (ö.773), *Fethu'l-Bâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, thk; Abdulkadir Şeybe el-Hammad, Mektebetü Melik Fahd, 2001/1421,VII, 399, 400.

[69] İbn Kayyim, *Turuku'l-Hukmiyye*, s. 67; el-Bâverdî, Suûd b. Abdi'l-Âlî, *el-Mevsuâtu'-Cinaiyyetu'l-İslamî*, Riyâd, 1427, s. 186, 564.

Eğer meni var ise kadının haksız olduğuna karar verilir. Eğer kadın onun meni olmadığını, başka bir sıvı olduğunu iddia ederse, o sıvı ateş üzerine konur. Eğer sıvı meni ise hemen erir. Yok, eğer değilse pişer ve kabarır. Çıkan sonuca göre hâkim kararını verir.[70]

Fıkıh kitaplarında had cezası gerektiren bazı durumlarda da Hulefâ-i Râşidîn'in bu tür yöntemlere başvurduğunu görmekteyiz. Mesela Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın (r.a.)'ın ağzı içki kokan veya içki kusan kişiye had cezası verileceğine hükmettiği, içki kokusunu veya kusmuğunu karine olarak değerlendirdiği kaynaklarda yer almıştır.[71] Kusulan şeyin içki olup olmadığı da o günün imkânlarıyla yapılan tahliller neticesinde anlaşılabilmiştir.

Darp ve yaralama davalarında da bu tür yollara başvurulduğunu görmekteyiz. Mesela Hz. Ali (r.a)'nin, bir şahsın, başka birisi tarafından kafasına sert bir cisimle vurulması nedeniyle konuşma kabiliyetini kaybettiği iddia edildiğinde, mağdur olduğu iddia edilen kişinin diline iğne batırılacağını, eğer kırmızı kan çıkarsa dilinin sağlam olduğuna, siyah kan çıkarsa dilinin sakat kaldığına hükmedileceğini belirttiği kaynaklarda nakledilmektedir.[72]

Yine benzer bir tavsiye de fukaha tarafından verilmiştir. Bu tavsiyeye göre, bir şahıs kendisine yapılan bir darp neticesinde gözlerini ve koku alma duyusunu kaybettiğini iddia ederse iddiasının gerçekliği şu şekilde tespit edilir; Davacının gözleri güneşe tutulur ve güneşe bakması emredilir. Eğer gözleri sağlamsa güneşe bakamaz, buna rağmen bakmaya devam ederse gözleri yaşarır ve gözlerinin problemli olduğu ortaya çıkar. Koku duyusu için de bir bez parçası yakılır ve bunu koklaması istenir. Eğer koku duyusu sağlamsa genizi yanar ve gözleri yaşarır.[73]

Eşya üzerindeki iz ve belirtilerden hareket ederek hüküm veren bazı kadılara da kaynaklarda rastlanılmaktadır. Bu konuda en çok şöhret bulmuş isimlerden birisi Kadı İyas (İyas b. Muaviye) dır. İbrahim b. Mezruk el-Basrî'nin

---

[70] Hırâkî, Ebû'l-Kasım Amr b. el-Huseyn b. Abdillâh (ö.h. 334), *Mutunu'l- Hırâkî*, Dâru's-Sahâbeti li't-Turâs, 1993/1413, I, 105; İbn Kayyim, *Turuku'l-Hukmiyye*, s. 67; *el-Mevsuâti'l-Fıkhiyye*, XXXI, 17.

[71] Malik b. Enes (ö.h. 179), *Muvatta*, Dâru'l-Marife, Beyrut, 2007/1428, Hudud, h.no: 3116; İbnu'l-Esîr, Ebu's-Seâdât el-Mubarek b. Muhammed el-Cezerî, (ö. 606/1210), *Câmiü'l-Usûl fî Ehâdisi'r-Resûl*, thk; Abdulkadir el-Arnavut, Mektebetü Dâri'l-Beyân, b.y.y., 1969/1389, III, 590; İbn Teymiyye, Takıyyuddîn Ebu'l-Abbas Muhammed, (ö.h. 728.), *es-Siyasetü'ş-Şeriyye*, Vuzâretü'ş-Şuûni'l-İslamiyye, Suudî Arabistan, h.1418, s. 98; İbn Kayyim, *Turuku'l-Hukmiyye*, s. 81, 130; İbn Ferhûn, *a.g.e.*, II, 107; Cevâd, Muhammed, *Hükkamın Takdiri ve Karâin ile Amel*, Yeni Matbaa, İstanbul, h.1340, s. 18; Yaylalı,a.g.m., s. 56.

[72] İbn Kayyim, *Turuku'l-Hukmiyye*, s. 69; Tarablusî, Alâuddîn Ebi'l-Hasan Ali b. Halil, (ö. 844/1440), *Muînu'l- Hukkâm*, b.y.y., tsz., II, 343; Beroje, *a.g.e.*, s. 315.

[73] İbn Kayyim, *Turuku'l-Hukmiyye*, s. 68, 69.

anlattığına göre bir gün İyas b. Muaviye'ye biri kırmızı, diğeri yeşil olan kadife elbise hususunda ihtilafa düşen iki adam gelir. Birisi "ben elbisemi bir kenara koyarak yıkanmak için havuza girdim. Sonra bu adam gelerek kendi elbisesini benim elbisemin üzerine koydu ve havuza girdi ve benden önce çıkıp benim elbisemi giyinerek gitti. Bende çıkıp, onu takip ettim ve onu yakaladım." der. Bu arada davalı da giyindiği elbisenin kendisine ait olduğunu iddia eder. Kadı İyas davacıya delilin var mı? şeklinde sorunca "hayır" cevabını alır. Daha sonra Kadı İyas yanındakilere, "bana bir tarak getirin" der. Getirilen tarakla, her ikisinin başını tarar. Birinin saçlarının altından kırmızı yün, diğerinin başından da yeşil yünler çıktığını görür. Bunun üzerine başından kırmızı yün çıkan adama kırmızı elbisenin, yeşil tüy çıkana da yeşil elbisenin verilmesine hükmeder.[74]

Görüldüğü üzere gerek eldeki delillerin doğruluğunu tespitte, gerekse delil elde etme yönünde Hz. Peygamber (s.a.v.), Hulefâ-i Râşidîn ve kadılık göreviyle meşgul olanlar, günümüz kriminal ve adli tıp çalışmalarına benzer uygulamalar icra etmişler, fıkıh kitaplarında da bazı davaların çözümünde benzer tavsiyeler yapılmıştır. Günümüz iz bilimi ve adli tıp uygulamalarını anımsatan örnekler hem basit hem de kimi zaman belki hatalı da olsa, o günün imkânlarıyla olayın çözümlenmeye çalışılması, mevcut olması durumunda kriminalistik incelemelere ve adli tıpa gösterilecek önemi yansıtabilecek niteliktedir. Bu tür basit imkânların da olmadığı durumlarda olay şahitlik, ikrar ve yemin gibi deliller ile çözülmeye çalışılmıştır.

Muhakemede bu tür delillere dayanarak hüküm verilip verilmeyeceği de İslam Hukukunda tartışma konusu olmuştur.

Özellikle hukuk davalarında bu türden emare ve izlerin delilliği hususunda ihtilaf bulunmadığı ve bazı farklılıklar bulunmakla birlikte hemen hemen her mezhebin bu türden karîneleri delil olarak kabul ettiği görülür.[75] Fukaha arasındaki ihtilaf daha çok ceza davalarıyla ilgili olmaktadır.

Hanefiler, ceza davalarında şüpheli hallerde hadlerin düşmesinden hareketle, had ve kısas davalarında bir takım iz ve emarelerin kesin delil olamayacağını savunmuşlar ve bu yüzden ceza davalarında bu türden karinelerle hükmetmeye pek yanaşmamışlardır. Mesela ağzı içki kokan veya kusmuğunda içki alameti bulunan kişiye had vurulmasına karşı çıkmışlardır. Hanefilere göre böyle bir

---

[74] el-Veki', *a.g.e.*, I, 338, 339; İbn Kayyim, *Turuku'l-Hukmiyye*, s. 45.

[75] Karâfî, *el-Furûk*, IV, 237-239; Tarablusî, *a.g.e.*, II, 346, 347; Cevâd, Muhammed, *a.g.e.*, s. 17-22; Beroje, *a.g.e.*, s. 280;

durumda kişinin içki içip içmediği kesin değildir. Suçlanan kişi içki değil de sirke de içmiş olabilir.[76] Yukarıda da bahsettiğimiz gibi nesep davaları hariç hukuk davalarında ise Hanefiler, bu türden emareleri ve karineleri bir ispat vasıtası olarak görmüş ve bunlarla ilgili varılan hükümler fıkıh kitaplarında yer almıştır. [77]

Şafiiler de bu konuda Hanefiler gibi düşünürken,[78] Malikiler ise, had ve kısas ta dâhil olmak üzere, ceza ve hukuk davalarında bu tür emareleri ispat vasıtalarından birisi olarak görürler.[79] Hanbelîler ise, bir görüşe göre had ve kısas ta dâhil olmak üzere hem ceza hem de hukuk davalarında bir takım iz ve emarelerle amel edileceğini kabul ederler. Tercih edilen diğer görüşe göre ise, had ve kısas dışındaki her türlü konuda bu türden karineler ile amel ederler.[80]

Tabiî ki bu tür izleri ve alametleri kabul eden fakihler, bir takım iz ve karinelere dayanarak hüküm veren hâkimin çok dikkatli olması gerektiğini ve bu delillerin aksinin her zaman ispat edileceğini de vurgulamışlardır.[81]

Sonuç

Günümüz teknoloji çağında bilimsel deliller önemli rol oynamakta, ceza davalarında olay incelemesi neticesinde elde edilen emare ve karineler, bazı hukuk davalarında adli tıp sonuçlarıyla elde edilen veriler, muhakeme esnasında hâkimin doğru karar vermesi ve gerçeğin ortaya çıkarılması açısından büyük önem arz etmektedir.

Özellikle modern tıbbî gelişmeler ve iz biliminin (kriminalistik) kurulması ile birlikte hukukta bilimsel delil anlayışı hâkim olmuş, teknolojik gelişmelerin sağladığı imkânlar ile yapılan fenni tetkikler neticesinde elde edilen sonuçlar tam olarak hatadan arî olmamakla birlikte, yüzyıllardır hukuk sistemlerinde en kuvvetli delil sayılan ikrar ve şahitlikten dahi daha kuvvetli deliller haline gelmiştir.

İslam Muhakeme Hukukunda, hakkı ispat eden, olayla ilgisi olup, olayı yansıtan, akla uygun her türlü araç ve vasıta delil olarak değerlendirilmiştir. İslam Hukuku, kriminalistik ilminin daha ortaya çıkmadığı, tıp ilminin bugünkü seviyede

---

[76] Zeylâî, *a.g.e.*, III, 197; İbn Nüceym Zeynu'l-Abidîn b. İbrahim (ö.970/1563), *el-Bahru'r-Râîk*, Dâru'l-Marife, Beyrut, tsz., V, 29; Tarablusî, *a.g.e.*, II, 388; el-Azâyizeh, *a.g.e*, s. 116.

[77] Zeylâî, *a.g.e.*, III, 312, IV, 326; Tarablusî, *a.g.e.*, II, 346, 347

[78] Nevevî, Ebû Zekeriyya Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref, (ö. 676/1277), *Ravzâtu't-Tâlibîn*, thk; Adil Ahmed-Muhammed Muavvid, Dâru'l-Âlemi'l-Kütüb, Beyrut. 2003, X, 91, 170, XI, 219.

[79] Karâfî, *el-Furûk*, IV, 234–239; Yaylalı, a.g.m., s. 57.

[80] İbn Kudâme, *a.g.e.*, XII, 501, 502; İbn Teymiyye, *a.g.e.*, s. 98; Yaylalı, a.g.m., s. 57.

[81] Sabri, İkrime Said, "İsbat bi'l-Karâin ve'l-Emarât", *Mecelletü Mecmei'l-Fıkhi'l-İslâmî*, sayı. 12, Cidde, 2000/1421, s. 37, 38, 39.

gelişmediği, kriminal laboratuarlar ve adli tıp benzeri kurumların olmadığı bir dönemde ortaya çıkmıştır. Doğal olarak muhakeme esnasında hâkimin bu günkü manada kriminal laboratuarlarına ve adli tıp gibi kurumlara başvurması olanağı bulunmamıştır. Ancak İslam Muhakeme Hukuku tarihine bakıldığında, günümüz kriminal ve adli tıp çalışmalarını anımsatan bazı uygulamalar ile davaların çözümlenmesine çalışıldığı görülmektedir. İslam Hukuku kaynaklarındaki bilgilerden, gerek Hz. Peygamber (s.a.v)'in, gerekse Hulefâ-i Râşidîn'in ve bazı kadıların muhakeme esnasında günümüz kriminalistik ve adlî tıp çalışmalarına benzer bazı metotları denediği anlaşılmaktadır. Fıkıh kitaplarında muhakeme esnasında bu tarz metotlar ile hüküm vermenin mümkün olup olmadığı da tartışılmış, nesep tespiti hariç hukuk davalarında bu türden yöntemlerle edilen bilgilerin delilliği hususunda ihtilaf bulunmadığı, ceza davalarında ise bazı âlimlerin bu metotlara karşı çıktığı görülmüştür. Karşı çıkan İslam âlimleri, bu tür metotların şüphe ve hatadan arî olmadığı yönünde görüş belirtmişlerdir.

Batı Hukukunda, yüzyıllar boyunca sadece şahitlik ve ikrar hüküm vermek için yeterli görülürken, teknolojik ilerlemeler neticesinde ancak 19. y.y.' dan itibaren tam manada diğer deliller de dikkate alınmaya başlanmış ve muhakeme sürecinde iz bilimi ve adli tıp ile elde edilen verilerin delil olacağı anlayışı kabul edilmiştir.

İslam Hukuku kaynaklarındaki günümüz iz bilimi ve adli tıp uygulamalarını anımsatan örnekler hem basit hem de çoğu zaman hatalı da olsa, o günün imkânlarıyla olayın çözümlenmeye çalışılması, mevcut olması durumunda adli tıpa gösterilecek önemi yansıtabilecek mahiyettedir. Gerek İslam Muhakeme Hukuku tarihindeki uygulamalardan, gerek bu tür uygulamaların hukukta var olması gerektiğini savunan ve gerekse buna şüphe ve ihtimal sebebiyle karşı çıkan fakihlerin görüşlerinden, kriminalistik ve adli tıp incelemeleri ile yüzde yüze varan derecede kesinlik ifade eden veri ve raporların delil değerinin İslam Hukuku açısından oldukça önemli ve yüksek bir mevkide kabul edileceği anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

Atar, Fahrettin, *İslam Adliye Teşkilâtı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1999.

Aydın, Mehmet Akif, "Lian" Maddesi, *DİA*, Ankara, 2003.

Aynî, Bedruddîn Ebû Muhammed b. Mahmûd el-Hanefî (ö.855/1451) *Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahihi Buhârî*, Beyrut, 2006.

Beroje, Sahip, *Ceza Muhakemesi Hukuku Açısından İslam İspat Hukuku*, Fecr Yay., Ankara, 2007.

Bilmen, Ömer Nasuhî (ö. 1971), *Hukuku İslamiyye ve Istılâhâtı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1985.

Buhârî, Ebû Abdillah Muhammed b. İsmail (ö. 256/870), *el-Câmiu's-Sahîh*, el-Matbaatu's-Selefiyye, Kâhire, h.1403.

Büceyremî, Süleyman b. Muhammed b. Ömer (ö. h. 1221), *Tuhfetu'l-Habîb alâ Şerhî'l-Hâtîb*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1996.

Centel, Nur-Zafer, Hamide, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Beta Yay., İstanbul, 2003.

Cevad, Ali, *el-Mufassal fî Târihi'l-Arab Gable'l-İslâm*, Dâru's-Sâkî, Beyrut, 1422, 2001.

Cevâd, Muhammed, *Hükkamın Takdiri ve Karâin ile Amel*, Yeni Matbaa, İstanbul, h.1340.

Cin, H.-Akgündüz, A., *Türk Hukuk Tarihi*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul,1995.

Dönmezer, Sulhi, *Kriminoloji*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul, 1981.

Ebu Dâvud, Süleyman b. Es'as es-Sicistânî (ö. 275/888), *Sunenu Ebu Dâvud*, Riyad, tsz.

el-Azâyizeh, Hasan el-Hamûd, *Karîne ve Hucciyeyuha fi İsbati'l-Hukûk fi'ş-Şeriati'l-İslamiyye*, Amman, 1987.

el-Bâverdî, Suûd b. Abdi'l-Âlî, *el-Mevsuâtu'-Cinaiyyetu'l-İslamî*, Riyâd, 1427.

el-Câsım, Nâsır, *el-Karîne beyne'l-Fıkhı'l-Cinâiyyi'l-İslâmî*, Câmiâtu'l-Kuveyt, Kuveyt, 1998.

el-Ebşîhî, Şihâbuddîn Muhammed b. Ahmed (ö. h.850), *el-Mustadraf fî Külli Fennin Müstazrafîn*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1986.

el-Enbârî, Ebûbekr Muhammed b. el-Kâsım (ö. h. 338) *ez-Zâhir fî Meâni Kelimeti'n-Nâs*, Müessetü'r-Risâle, Beyrut, 1412/1992.

el-Mubârekfûrî, Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim (ö 1353/1934), *Tuhfetü'l-Ehvezi*, Dâru'-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz.

el-Veki', Ebubekir Muhammed b. Halef el-Bağdâdî (ö.h.306), *Ahbâru'l-Kudât*, thk; Abdulazîz Mustafa el-Murâğî, el-Mektebetu't-Ticâriyyetu'l-Kübrâ, Kâhire, 136671947.

en-Nesefî, Necmuddîn Hafs (ö. 537/1142), *Tılbetu't-Talebe*, Dâru'l-Kalem, Beyrut, 1986/1406.

Erten, Rıfat-Acır, Birsen-Taşveren Sema, "Gen (DNA) Testinin İspat Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt; 45, sayı. 1-4, Ankara, 1996.

Erturhan, Sabri, "Fıkhî Açıdan Biyolojik Annelik ve Babalık", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 15, Ankara, 2010.

es-Seâlebî, Ebî Mansûr Abdullâh b. Muhammed b. İsmâil (ö.430/1038), *Semâru'l-Gulûb fi'l-Muzâf ve'l-Mensûb*, thk; Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Dâru'l-Meârif, Kâhire,1965.

Güleç, Hasan, "Lian" Maddesi, *İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul, 1997.

Hırâkî, Ebû'l-Kasım Amr b. el-Huseyn b. Abdillâh (ö.h. 334), *Mutunu'l- Hırâkî*, Dâru's-Sahâbeti li't-Turâs, 1993/1413.

Izzuddîn, Abdu'l-Hâmit b. Hibetullâh b. Muhammed Ebû Hâmid (ö. h. 656), *Şerhu Nehci'l-Belağâ*, thk; Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, Beyrut, tsz.

İbn Abdilber, Ebu Ömer, Yusuf b. Abdillah (ö. 463/1071), *Kitâbu'l-Kâfî fî Fıkhî Ehli Medineti'l-Mâlik*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1992.

İbn Ferhun, İbrahim Burhanuddîn b. Ali b. Kasım (ö.799/ 1398), *Tabsirâtu'l-Hükkâm*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1428/2007.

İbn Hacer, Şiâbuddin Ahmet b. Ali b. Muhammed el Askâlânî (ö. h. 773), *Fethu'l-Bâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, thk; Abdulkadir Şeybe el-Hammad, Mektebetü Melik Fahd, 2001/1421.

İbn Kayyim, Şemsûddîn Ebi Abdillâh Muhammed el-Cevziyye, (ö.751/1350), *Zâdû'l-Meâd fî Hedyi Hayri'l-İbâd*, Mevsuâti'r-Risâle, Beyrut, 1994/1415.

---------- *et-Turuku'l-Hukmiyye, fi's-Siyaseti'ş-Şeriyye,* Daru'l-Cîl, Beyrut, 1418/1998.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffâkuddîn Abdullah b. Ahmed el-Makdisî (ö. 620/1223), *el-Muğnî*, thk; Abdulmuhsin et-Türkî-Abdulfettah Muhammed, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyâd, 1997/1417.

İbn Mâce, Ebû Abdillah Muhammed b. Yezid el-Kazvînî, (ö. 275/888), *Sunenu İbn Mâce*, Mektebetu'l-Meârif, Riyâd, tsz.

İbn Manzur, Ebu'l-Fadl, Cemaluddîn Muhammed b. Mükerrem (ö. 711/1311), *Lisânu'l-Arab*, thk; Abdullah Ali el-Kebir-Muhammed Ahmed Hasbullâh-Haşim Muhammed eş-Şâzelî, Dâru'l-Meârif, Kahire, h. 1119.

İbn Nüceym Zeynu'l-Abidîn b. İbrahim (ö. 970/1563), *el-Bahru'r-Râîk*, Dâru'l-Marife, Beyrut, tsz.

İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed (ö. 595/1199), *Bidâyetü'l-Müctehid Nihâyetu'l-Muktasid*, Mektebetu Mustafa, Mısır, 1975/1395.

İbn Teymiyye, Takıyyuddîn Ebu'l-Abbas Muhammed, (ö. h. 728.), *es-Siyasetü'ş-Şeriyye*, Vuzâretü'ş-Şuûni'l-İslamiyye, Suudî Arabistan, h.1418.

İbnu'l-Esîr, Ebu's-Seâdât el-Mubarek b. Muhammed el-Cezerî, (ö. 606/1210), *en-Nihâye fî Gâribi'l-Hâdis ve'l-Eser*, thk; Tahir Ahmed ez-Zâvî, Mahmud Muhammed et-Tanâhî, Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, 1399/1979.

---------- *Câmiû'l-Usûl fî Ehâdisi'r-Resûl*, thk; Abdulkadir el-Arnavut, Mektebetü Dâri'l-Beyân, b.y.y., 1969/1389.

---------- *el-Kâmil fi't-Târih*, thk; Ebu'l-Fedâ Abdullah el-Kâdî, Dârû'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1987/1407.

İçli, Tülin Günşen, *Kriminoloji*, Seçkin Yay., Ankara, 2002.

İyilikli, Ahmet Cahit, "Delillerin Değerlendirilmesinde Hâkimin Özel Bilgisini Kullanması", *Legal Hukuk Dergisi*, İstanbul, Ağustos- 2004, sayı. 20.

Kal'acî, Muhammed Ravvas-Kuneybî, Hâmid Sâdık, *Mu'cemu Lugati'l-Fukaha*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 2006.

Kannûcî, Sıddık b. Hasan Han el-Buhârî (ö. 1307/1889), *Ebcedu'l-Ulûm*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1978.

Karadeniz, Özcan, *Roma Hukuku*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1977.

Karâfî, Ebu'l-Abbâs Şihâbuddîn, Ahmed b. İdris b. Abdurrahman el-Behfeşî, (ö. 684/1285), *ez-Zehîre*, Dâru'l-Garb, Beyrut, 1994.

------- *el-Furuk*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998/1418.

Katip Çelebi, Mustafa b. Abdullah (ö. 1656), *Keşfu'z-Zunûn an Esâmi'l-Kutub ve'l-Funûn*, b.y.y., tsz.

Kettânî, Muhammed Abdulhay (ö. 1345/1929), *et-Terâtîbu'l-İdâriyye*, Dâru'l-Kutubi'l-Arabiyye, Beyrut, tsz.

Kök, Ahmet Nezih, "Parmak İzlerinin Delil Olarak Kullanılması", *Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt; 7, sayı. 3-4, Erzincan, 2003.

Kunter, Nurullah, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul, 1978.

Kunter, Nurullah-Yenisey, Feridun- Nuhoğlu, Ayşe, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, Beta Yay., İstanbul, 2007.

Malik b. Enes (ö. h. 179), *Muvatta*, Dâru'l-Marife, Beyrut, 2007/1428.

Mâverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muahmmed b. Habîb, (ö. 485/1058), *el-Hâvî fi'l-Fıkhi'ş-Şafiiyyi*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994/1414.

Merdâvî, Abu'l-Hasan Ali b. Süleyman (ö.885/1480), *el-İnsâf fî Marifeti'r-Râcih ala'l-Hilâf*, Dâru İhyâi't-Turâs'îl-Arabiyye, Beyrut, h. 1419.

el-Mevsuâti'l-Fıkhiyye (Kuveyt Evkaf Bakanlığınca Çıkarılan İslam Fıkhı Ansiklopedisi), Kuveyt, 1983/1404.

el-Mucemu'l-Vasît, Komisyon, Mektebetu'ş-Şurûku'd-Devliyye, Mısır, 2004/1425.

Nevevî, Ebû Zekeriyya Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref, (ö. 676/1277), *Ravzâtu't-Tâlibîn*, thk; Adil Ahmet-Muhammed Muavvid, Dâru'l-Âlemi'l-Kütüb, Beyrut. 2003.

Okandan, Recai G., *Umumi Hukuk Tarihi Dersleri*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1951.

Öz, Talat Vasfî, *Adli Tıp*, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara, 1945.

Özbek, Veli Özer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Seçkin Yayınları, Ankara 2006.

Özkan, Ali Rafet, "İslamın Ortaya Çıktığı Dönemde Arap Yarımadasında Diğer Dinlerin Durumu", *Dinler Tarihi Araştırmaları IV (Sempozyum)*, Ankara, 2004.

Öztürk, Cemal, *Ceza Muhakemesinde İz Bilimi*, Seçkin Yay., Ankara, 2006.

Öztürk, Fahri-Erdem, Mustafa Ruhan-Özbek, Veli Özer, *Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, Seçkin Yay., Ankara, 2004.

Polat, Oğuz, *Kriminoloji ve Kriminalistik Üzerine Notlar*, Seçkin Yay, Ankara, 2004.

Postacıoğlu, İlhan E., *Medeni Usul Hukuku Dersleri*, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1975.

Sa'dî, Ebu Ceyb, *el-Kâmusu'l-Fıkhıyye*, Dâru'l-Fıkr, Dımaşk, 1982/1402.

Sabri, İkrime Said, *İsbat bi'l-Karâin ve'l-Emarât*, Mecelletü Mecmei'l-Fıkhi'l-İslâmî içinde, sayı. 12, Cidde, 2000/1421.

Sânu, Kutub Mustafa, *Mu'cemû Mustalâhâti Usûli'l-Fıkh*, Dâru'l-Fikr, Dımaşk, 2000.

Serahsî, Ebu Bekr Muhammed b. Ahmed, (ö. 483/1090), *el-Mebsût*, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1989/1409.

Sokullu, Füsun R., *Kriminoloji*, Beta, Yay., İstanbul, 2002.

Söylemez, Ahmet, *Kriminalistik*, İstanbul, 1977.

Şafiî, Ebu Abdillah Muhammed b. İdris (ö. 204/820), *el-Ümm*, Dâru'l-Marife, Beyrut. h. 1393.

Şener, Mehmet, "Nesep" Maddesi, *İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul, 1997.

Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed (ö. h. 1255), *Neylu'l-Evtâr Şerhu Muntegâ'l-Ahbâr*, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1998/1419.

Taner, Tahir, *Ceza Muhakemeleri Usulü*, Duygu Matbaası, İstanbul, 1950.

Tarablusî, Alâuddîn Ebi'l-Hasan Ali b. Halil, (ö. 844/1440), *Muînu'l- Hukkâm*, b.y.y., tsz.

Taşköprüzâde, Ahmed b. Mustafa (ö. 962/1365), *Miftâhu's-Sa'ade ve Misbâhu's-Siyade fi Mevzuâti'l-Ulum*, Dâru'l-Kutubi'l-Hadise, Kahire, 1968.

Tayşi, Mehmet Serhan, "Kıyafe" Maddesi, *DİA*, Ankara, 2002.

Terhûnî, Muhammed Ahmed Dav, *Hucciyyetu'l-Karâin fi'l-İsbâti'l-Cinaiyyi*, Câmiâtü'l-Kamus, Bingâzi, 1993.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsâ (ö. 279/892), *el-Câmiu's-Sahîh*, Dâru'l-Garbi'l-İslamiyye, Beyrut, 1996.

Tosun, M.-Yalvaç K., *Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.

Tunalı, İbrahim, *Adli Tıp*, Seçkin Yay., Ankara, 2001.

Uludağ, Süleyman, "Firâset" Maddesi, *DİA*, İstanbul, 1996.

Umur, Ziya, *Roma Hukuku*, Beta Yay., İstanbul, 1987.

Üstündağ, Saim, *Medeni Yargılama Hukuku*, İstanbul, 2000.

Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, *Türk Medeni Hukukunun Umumi Esasları*, İstanbul Matbaacılık, İstanbul, 1948.

Yaylalı, Davut, "İslam Hukukunda Karine", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, İstanbul, Ocak-1988, cilt; 2, sayı.6.

---------- *İslam Hukukunda Adli Deliller*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1980.

Zebîdî, Muhammed Murtaza (ö.1205/1791), *Tâcu'l-Arûs*, et-Tûrâsu'l-Arabiyye, thk; İbrahim et-Tırazî, Kuveyt, 1972/1392.

Zeylaî, Fahruddîn Osmân b. Alî (ö. 743/1343), *Tebyînu'l-Hakâik Şerhu Kenzu'd-Dekâik*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, tsz.,

Zuhaylî, Mustafa, Vesâilu'l-İsbât fi'ş-Şeriati'l-İslamiyye, Mektebetu Dâru'l-Beyân, Beyrut, 1982/1402.

Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmiyye ve Edilletuh*, Dâru'l-Fıkr, Dımaşk, 1989/1409.